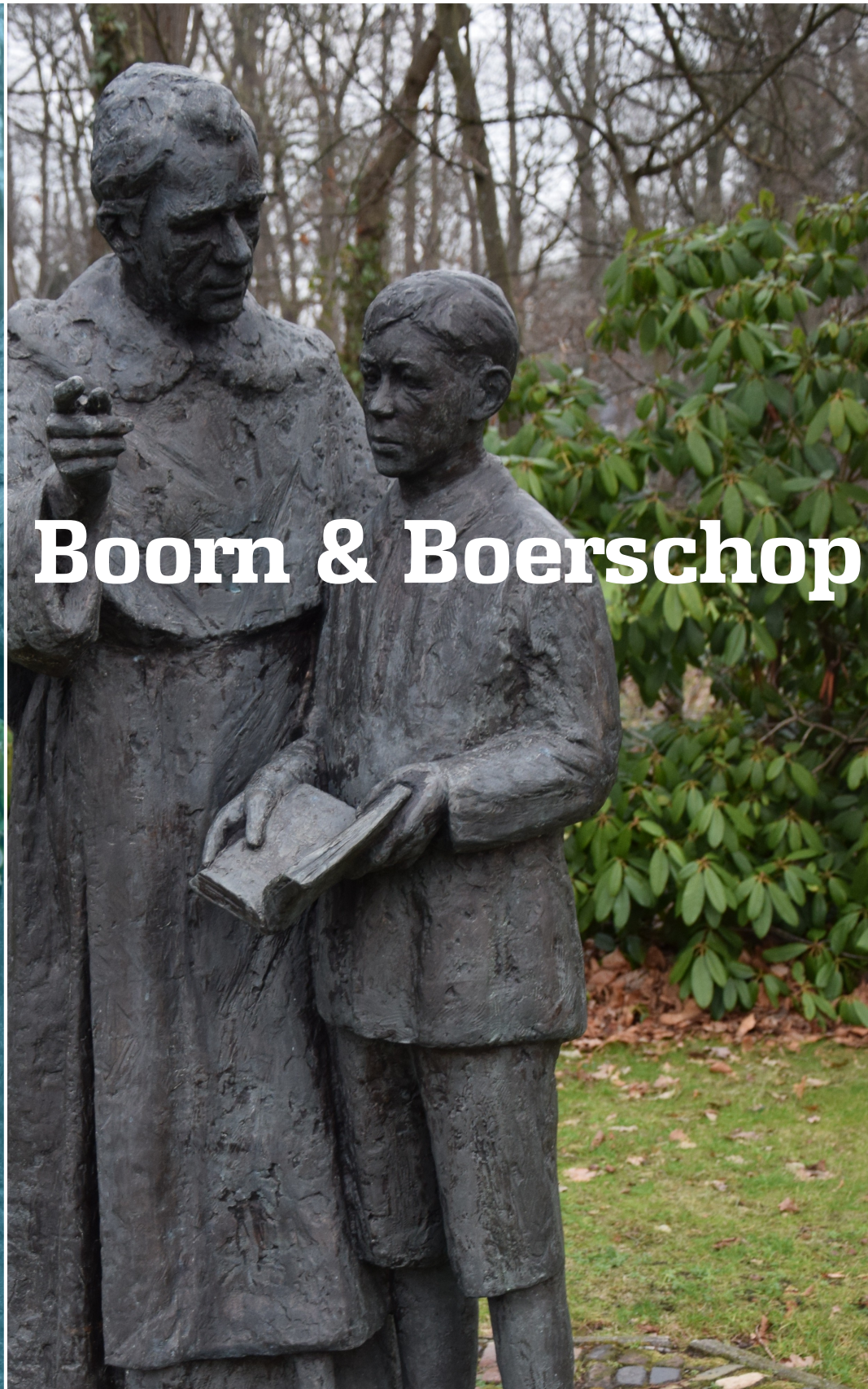
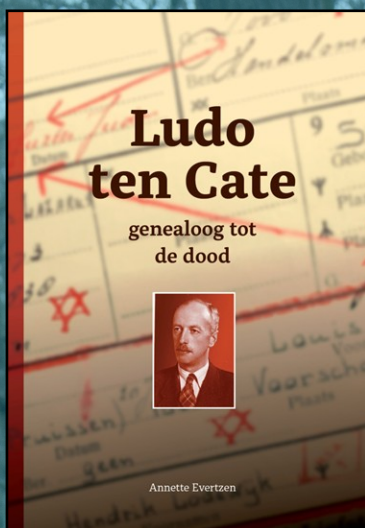

Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkondevereniging Borne
Verschijnt 3 keer per jaar

Nummer 3

Bennie Wilmink autobedrijven officieel en erkend autodealer van Mitsubishi & Suzuki en Citroën specialist gaan de krachten bundelen met Klaas Drent autobedrijven, officieel en erkend autodealer voor het automerk Toyota.

Dus vanaf 2023 is het **DRENT&WILMINK Autobedrijven** en samen goed voor 100 jaar ervaring in de autobranche!

Samenwerken aan resultaat.

Wil je iets bereiken dan is samenwerking essentieel. Wij bij Oude Wolbers begrijpen dat. Samen met onze opdrachtgevers en partners gaan we voor kwaliteit en resultaat. Ambitie, vakmanschap en creativiteit zijn onderdeel van onze genen. Bovendien staan wij altijd open voor nieuwe inzichten. Benieuwd naar onze manier van (samen)werken? **Bezoek [oude-wolbers.nl](https://www.oude-wolbers.nl) of bel direct 074 - 266 13 64.**

☑ PROJEKTONTWIKKELING ☑ NIEUWBOUW ☑ ONDERHOUD ☑ RENOVATIE ☑ WONINGBOUW ☑ DUURZAAM ☑ LANDELIJK ☑ 24-7

BOUWONDERNEMING
OUDE WOLBERS
VASTGOEDPROJECTEN

Colofon**Bestuur van de Heemkundevereniging Borne**

Annemarie Haak (voorzitter), Bertie Velthuis (secretaris), Erik Mijnheer (penningmeester), Marja Oude Egbrink en Frans Edelijm. (leden)

Secretariaat

Welemanserf 5, 7622 HT BORNE
tel.: 074-266 70 79
e-mail: info@heemkundeborne.nl

Website

www.heemkundeborne.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 20,-- per jaar
Gezinslidmaatschap € 26,-- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr.:
NL43RABO0145637409

Redactie Boorn & Boerschop

Hans Nijhof en Jurrie Haak

Redactieadres

Van Deinstestraat 33, 7621 XL Borne.
tel.: 074 2664392
e-mail: boornenboerschop@ziggo.nl

Omslag ontwerp

Jurrie Haak

Inzenden kopij

Aan het redactieadres (per mail). De redactie kan bij publicatie in overleg met de auteur artikelen inkorten, splitsen en redigeren.

Uiterste inzenddatum volgende nummer

15 februari 2024

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best gedaan rechthebbenden te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat u rechten kunt laten gelden op afgebeelde foto's, dan kunt u zich melden bij het bestuur van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna en Museum Bussemakerhuis te Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Grote foto op de voorpagina

De Karmeliet van Niek van Leest (Zenderen)

Van de redactie.

Ongetwijfeld zullen er lezers zijn die wel eens een wandeling of fietstochtje maken door de mooie omgeving van Twickel. Hoe men daar omgaat met de zeer actuele thema's energietransitie en het stikstofprobleem, leest u in dit nummer.

Twickel ligt in onze boerschop, evenals boerderij 'De Lemerij', maar ook een niet ver daar vandaan aangetroffen markesteen. De boerderij, markestenen en een andere steen van betekenis, die dan weer in hartje Boorn ligt, waren voor onze schrijvers aanleiding voor een interessant artikel.

Dat ons dorp om meerdere redenen aanleiding geeft om over te schrijven, moge duidelijk zijn, maar de grote fascinatie voor Borne van iemand van buitenaf roept verbijstering op, te meer omdat aan het licht is gekomen dat door zijn toedoen velen de dood zijn ingegejaagd. Bovengenoemde onderwerpen, maar ook de brandweer, de wereldwinkel en Borne Blauw vormen de inhoud van dit decembern timer.

Wij wensen u veel leesplezier, hele fijne feestdagen en een goede jaarwisseling.

Inhoud

Colofon	Redactie	1
Het zoeken, (vinden) en herplaatsen van markestenen	Bertie Velthuis	2
Excursie naar Hattem	Annemarie Haak	7
Problemen bij brandweer Borne	Bertie Velthuis	8
Ludo ten Cate	Annette Evertzen	14
Boerderij de Lemerij op het bedrijventerrein 'De Veldkamp'	Martin Thiehaten	17
Geen Delfts, maar Borne blauw	Annemarie Haak	20
De offersteen	Bertie Velthuis	22
De Twickelse koers in een maatschappelijk dilemma	Frans Claas	26
Veertig jaar wereldwinkel (3)	Henk Kraaijenbrink	30

Het zoeken, (vinden) en herplaatsen van Markestenen

Bertie Velthuis

Sinds 2015 is er, vaak in aller stilte door leden van diverse Historische of Heemkundeverenigingen gewerkt aan het zo veel mogelijk weer zichtbaar maken van de vroegere Marken. Het Platform Markestenen en Markegrenzen in Twente kwam op 28 november 2015 voor het eerst bijeen in de Oudheidkamer Twente aan de Stroinksbleekweg te Enschede. Bij die bijeenkomst waren 14 historische verenigingen (Heemkundeverenigingen) aanwezig. Een van deze 14 was de Heemkundevereniging Borne. “Gelijktijdig” hiermee werd in het Jaarboek Twente 2016 het artikel “Red de Markestenen”, geschreven door Gerard Post, Erik Rolevink en Harry van de Sleen, geplaatst. In betreffend artikel wordt verteld over het “geruisloos” verdwijnen van deze stenen. Hiervan worden een groot aantal voorbeelden genoemd.

Zo is er het voorbeeld van ‘de steen in de landweer’. Het is een veldkei die tot begin 1978 op zijn plek lag: in de berm van wat nu de A35 is, op de grens van de gemeenten Borne en Hengelo. Juist voor de aanleg van de weg werd de steen veiliggesteld door de grondeigenaar. In eerste instantie lijkt hij bereid de steen terug te laten plaatsen, maar later weigert hij met opmerkingen als “ik ga niet weer door de knieën met die markesteen” en “hij is van mij, en hij blijft van mij”. De zaak kreeg in 1978 en 1979 volop aandacht in de regionale media. De steen lag daarna jaren onder een berk op het erf van de boer. Nu is de betreffende boerderij afgebroken en de steen verdwenen. Meer concreet gaat het over een steen die de grens tussen de Marken Zenderen-Bornerbroek en Woolde aangaf (Markesteen 21). Landbouwer J.W. ter Braak aan de Veldkampsweg geeft als reden dat nu er plannen zijn voor een wrakkenterrein aan deze weg, waarbij “wij boeren het onderspit moeten delven”. Kennelijk is hij het met deze plannen niet eens. De boerderij is in 2001 afgebroken. Hierbij is de steen ‘verloren’ gegaan. Gesteld wordt dat deze stenen tot het cultureel erfgoed behoren. De grenzen en grensstenen representeren een geschiedenis van honderden jaren, en daarmee behoren ze tot het Twentse landschap en ons cultureel-historisch erfgoed. Lokale overheden zouden deze stenen aan hun culturele waardekaarten moeten toevoegen. Bij het verlenen van bouwvergunningen en het uitvoeren van civiel technische werken zouden ze, met enige aandacht en zorg, in een project in te passen zijn. Maar ook een onvermijdelijke verplaatsing van de steen is te prefereren boven een verdwijning. Omdat de markerings van de vroegere Markegrenzen tot het Twentse landschap en tot ons cultuur-historisch erfgoed behoren is actie nodig om de nog bestaande markerings te behouden. Binnen onze vereniging is de oproep van het Platform Markestenen en Markegrenzen Twente door met name Joop Kroeze, incidenteel ondersteund door Frans Nijkamp en de schrijver van dit artikel opgepakt.

Marke

In de oude organisatiestructuur van Twente speelde

de Marke een belangrijke rol. De Marke beheerde namens de eigenaren van de grote(re) boerderijen, de gewaarde erven, de gemeenschappelijke gronden, zoals de bossen, venen, heidegebieden en weilanden. Er werden onderlinge afspraken gemaakt over het gebruik van hout, veen, veld (heidegebieden) en weidegronden. Deze afspraken werden gemaakt tijdens de jaarlijkse Markevergadering, de Holtinks. Naar men denkt zijn de marken vanaf de 13e eeuw ontstaan als formalisering van de buurtschappen, waarin ongetwijfeld al ongeschreven regels voor gemeenschappelijk gebruik golden. Rond deze tijd werd het door de toegenomen bevolkingsdruk belangrijk de grenzen (laken) tussen de verschillende marken precies vast te leggen. Marken ontstonden vooral op de arme zandgronden in Drenthe, Twente en de Achterhoek, maar ook in het Gooi. Het vastleggen van de grenzen gebeurde met markerings: bomen, kuilen, houten palen, keistenen, kuilen en stenen palen, die naast natuurlijke afscheidingen, als beken, wallen en landweren de grens markeerden. In de Franse tijd kwamen de Marken onder druk te staan. Het landsbestuur vond dat het Markesysteem beperkend werkte op de economische ontwikkeling. De Marken hebben toch tot midden van de 19de eeuw bestaan. In 1837 bekrachtigde koning Willem I een aantal oudere wetten voor de opheffing van de Marken en de verdeling van de markengronden. De in 1832 operationeel geworden grondboekhouding van het kadaster was hiervoor onmisbaar. Tussen 1840 en 1870 werden de meeste marken verdeeld. Onder ‘verdeeld moeten we verstaan dat de gemeenschappelijke gronden onder de waardeelhouders, in omvang afhankelijk van hun waardeel, werden verdeeld. De gemeentes die in en na de Franse tijd ontstonden waren samenvoegingen van twee of meerdere oude marken. De gemeente Borne is in 1810 ontstaan uit de samenvoeging van de marken Zenderen-Bornerbroek en Hertme¹⁾. Een deel van de Markegrenzen werden gemeentegrenzen. Nauwkeuriger de buitengrenzen van de oorspronkelijke Marken waaruit de nieuwe gemeente werd gevormd, werden gemeentegrenzen. De de markerings die geen gemeentegrenzen werden verloren dus hun

functie. Later, in 1972, heeft er nog een kleine grenscorrectie plaats gevonden. Hierbij waren de gemeenten Weerselo, Hengelo en Borne betrokken. Voor de gemeente Borne hield dit globaal in dat een gebied zuidelijk van het van Speykplein en in westelijke richting daarvan, tot de Spoorlijn Almelo-Hengelo en tot aan de Bornse beek bij de gemeente Borne ging behoren. Ondertussen zijn, o.a. als gevolg van de gemeentelijke herindeling in Twente per 1 januari 2001, veel gemeentegrenzen aangepast en is het behoud van de nog bestaande gemeentegrensstenen beslist niet vanzelfsprekend.

Bronnen

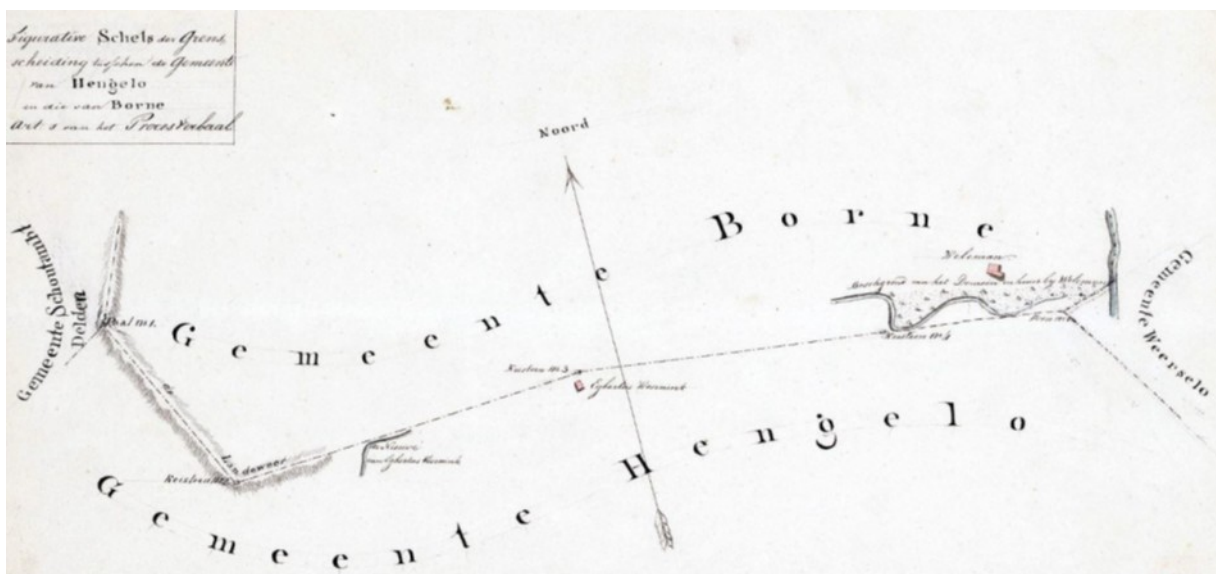
Hoe weten we waar voorheen grensmarkeringen zijn geweest? Hiervoor zijn er verschillende bronnen. De eerste bron zijn de Markeboeken, dat zijn de verslagen van de holtinks, de markevergaderingen. In diverse Markeboeken wordt het (her)oprichten van laakpalen genoemd. Daarnaast zijn er in de diverse Markeboeken verslagen van loakgangen (zie hiervoor verder in dit artikel) te vinden. Een tweede bron zijn grensconflicten die voor de rechtbank uitgevochten werden. Dit zien we in het bijzonder in de 18e eeuw op diverse plaatsen gebeuren. Nadat deze conflicten beslecht waren, werden vaak stenen palen geplaatst. Een lang slepend conflict speelde in het gebied op de grens tussen de Marke Zenderen-Bornerbroek en de heerlijkheid Almelo (zie verder). Een derde bron zijn de processen-verbaal van de grensbepalingen van de gemeentes. Na de Franse tijd werden de gemeentes verplicht de grenzen met hun buurgemeentes te beschrijven. In het boekwerkje 'Grens- & Markestenen rond de gemeente Borne' door mevr. van Harten-Fransen staat hierover: *"Proces-verbaal der grensbepaling van het grondgebied der gemeente Borne. Op de 23^e dag van de maand mei 1820 zijn de heren W.C. Lantman, schout of burgemeester van Borne en J.*

Kommers, landmeter 1ste klas het grondgebied van de gemeente Borne rond gegaan. Goed georiënteerde aanwijzers waren benoemd om mee te gaan. Daarbij hadden zich gevoegd heren Schouten en aanwijzers van aangrenzende Marken, om gezamenlijk de bepalingen (de grenzen) tussen de bewuste Marken op te nemen."

Bij de oprichting van de gemeenten kreeg de burgemeester de taak om te controleren of de grensmarkeringen, de zgn. laken, nog wel op dezelfde plaats lagen. De burgemeester ondernam samen met de veldwachter deze visitatietoet, waarvan elk jaar een verslag werd gemaakt. Deze visitatie is in de loop der jaren afgeschaft.

Loakgang

Het behouden van het eigen gebied was voor iedere Marke van groot belang. De grenzen moesten hiervoor regelmatig gecontroleerd worden. Eens per jaar of half jaar inspecteerde de Markenrichter samen met enkele gecommiteerden. Enige 'gezworenen', dit waren oudere eigenaren van vol gewaarde erven, die een eed hadden afgelegd, begeleidden hen. Zo maakten ze gezamenlijk een rondgang (de lake) langs de grenzen van de Marke en werden alle grensmarkeringen gecontroleerd. Van de loakegang werd een verslag gemaakt. Deze rondgang, het ter lake gaan, werd tevoren door de kerkesprake in de kerken van de naburige Marken aangekondigd. Zij die meeliepen met de loakegang hadden niet het eeuwige leven. bevolking moest bekend blijven met de exacte plek van de markeringen. De kennis over de grensmarkeringen moest doorgegeven worden aan de jongere generatie. Men bediende zich van uiterst merkwaardige middelen door, kinderen uit die omgeving mee te nemen. Op een onverwacht moment werden deze kinderen hardhandig aan de oren en haren getrokken of ze kregen een ferme klap om de oren.

Kaart getekend bij de opname van de gemeentegrens tussen Hengelo en Borne. We zien hierop rechts de boerderij "de Weleman" en de Bornse Beek en links de boerderij "De Lemerij".

Om het weer goed te maken kregen de kinderen onmiddellijk daarna noten of zoetigheid. Deze onrechtvaardigheid vergeet een kind zijn leven lang niet meer, maar ook de plaats waar het gebeurde is in zijn of haar geheugen gegrift en dat was nu juist het doel van deze toch wel macabere behandeling. Van oudsher waren op het verplaatsen, beschadigen of omhakken van grensmarkeringen volgden zware sancties. Werd iemand hierop betrapt dan volgde een zware straf.

Markesteen nabij boerderij de Lemerij. De steen is aangemerkt als gemeentelijk monument. De kleine steen is een 'artistieke toevoeging'. Het is geen deel van de Markesteen, noch van het gemeentelijke monument.

Onduidelijkheid over grenzen.

Op vele plaatsen bestond onduidelijkheid over de exacte grenzen van de Marke. En hoewel het vaak ging over de grens die zich in niet ontgonnen gebied (heide of veen), dus gebied dat het gezamenlijke bezit van de erven in de Marke was, kon hierover tussen de Marken jaren, ja zelfs eeuwen lang getwist worden. Ontgonnen gebied was namelijk van even groot belang voor de Marke als de essen (het landbouwgebied). Op de heide in het veen konden schapen geweid worden. Schapen die 's nachts in schaaapkooien, waar de mest wordt opgevangen, werden gehouden. In heide en veen gebieden kon geplagd worden. Plaggen die in de potstal, de stal waarin de koeien stonden, werden gelegd en waarin/ waarop zich de koeienmest verzamelde. Zowel de schapenmest als de plaggen met koeienmest waren van groot belang voor de vruchtbaarheid van de essen.

Een zich eeuwenlang voortslepende kwestie was de twist tussen de Marke Zenderen-Bornerbroek (enerzijds) en de Heerlijkheid Almelo. Deze twist begon in 1457 tijdens een lakengang waaraan deelnamen Otto van Rechteren (van huize Almelo) en gecommiteerden, o.a. Johan van Weleveld. Er ontstond een geschil over de grens, dat zo hoog opliep dat de heer van Weleveld de lakengang beëindigde en naar huis ging. Tijdens het bijna drie

eeuwen durende geschil, is meerdere keren een overeenkomst gesloten hoe om te gaan met het betwiste gebied. Het gebied werd tot 'eeuwig neutrale grond' verklaard. Er werden 'afspraken' gemaakt over de grenzen, die in opdracht van Gedeputeerde Staten van Overijssel werden ingemeten. De afspraken werden echter voortdurend door zowel 'de Senderssen' als de 'Almelosen' geschonden. De grensstenen en grensbomen werden weggenomen of omgehakt. Over het steken van plaggen, het weiden van schapen, de jacht in het gebied en het laten begrazen met paarden (het uitdriften) werd voortdurend getwist. Paarden werden door de 'tegenpartij' afgevoerd, waarna de eigenaren moesten betalen om ze terug te krijgen. Het meningsverschil werd, nadat zich hierover een handgemeen tussen de rentmeester van huize Almelo en een Senderense boer, die bezig was plaggen te steken, had voorgedaan in 1722 beëindigd. Beide partijen werd op 4 en 5 september een verdeling aangeboden "van wederzijdse jurisdictie en territoire" dat door hen werd geaccepteerd. Het betwiste gebied werd toen definitief verdeeld. Op een plek waarover overeenstemming is bereikt is een steen met de veelzeggende naam "Vredepaal" geplaatst. Hier komen de Marken Ypelo, Senderen-Bornerbroek en huize Almelo samen. Aan de Bornse kant van de Vredepaal wordt de grond "het roergebied" genoemd. Hier hebben zich ongekende taferelen van twist en wraak afgespeeld tussen de boeren van Marke Senderen- Bornerbroek en huize Almelo: De steen is te bezichtigen bij erva Peeze, Wolbeslanden 5, Bornerbroek.

Het plaatsen van het informatiebord bij de Avenhuissteen. V.l.n.r. Joop Kroeze (Borne), Gerard Post (platform Markesten en Markegrenzen Twente), Bert Nijkamp (Almelo), Gerrit Maathuis (Albergen).

De werkzaamheden van het platform Markestenen en Markegrenzen in Twente

Een goed voorbeeld van deze werkzaamheden is het herstel van genoemde Vredepaal. Deze paal die

De Vredepaal te zien op het Erve Peeze te Bornerbroek

in 1990 nog ongeschonden was, werd in 2015 gebroken aangetroffen. Hij is gerepareerd (gelijmd) door Bert Nijkamp uit Almelo. Daarbij kwam de inscriptie IHDB (Heilig huis van Jesus) tevoorschijn. Dit suggereert dat de steen afkomstig is van een gesloopt klooster.

Op een aantal plekken zijn Markestenen weer opgediept. Toen de stenen geen functie meer hadden zijn er vele, omdat ze voor de landbouwwerkzaamheden in de weg lagen, 'ingegraven'. Hiertoe maakte men naast de Markesteen een kuil waar ze in werd gerold. Door te prikken met ijzeren staaf met een scherpe punt kan de steen worden gelokaliseerd en vervolgens herplaatst.

In het boekwerkje 'Grenzen-en Markestenen rond de gemeente Borne' van mevr. van Harten wordt aangegeven dat de Welemansteen in een kuil moet zijn verzonken. Het is een zgn. drieschichtsteen, een steen waar 3 Marken, Senderen-Bornerbroek, Weerselo en Woolde samen komen. Bij het schonen van deze kuil (vijver) in 2016 is de steen weer boven gekomen. Ze ligt nu in een tuin van een woning aan de Welemanserf.

Op veel plekken werd de Markesteen niet gevonden, ze is verdwenen. De reden hiervan is niet geheel duidelijk. Een reden kan zijn dat inwoners van Oost Nederland van zwerfkeien 'houden'. Wie wil er niet zo'n mooie steen in de tuin? Op deze plekken is een replica geplaatst

Voorbeelden van herplaatsen van stenen zijn:

- De steen bij de vroegere technische school "Tibbeland".aan het van Speykplein. In 2018 is hier een replica geplaatst. Bij de steen staat een informatiebord
- De steen aan Bloksteegweg. Dit is een originele steen. Ze ligt links van de Bloksteegweg, juist waar

deze over de A1/A35 gaat

- De steen aan de Graesweg. Ze ligt juist na de onderdoorgang van de A1/A35 rechts van de weg. Dit is een replica.

- De steen aan de Bornerbroeksestraat .Deze steen ligt, komende van Borne links van het rijwielpad juist voor de Azelerbeek. Dit is een replica.

Op 17 juni jl. is een informatiebordje geplaatst bij de 'Avenhuissteen' gelegen nabij de Loolee, op de scheiding bouwland en het schouwpad langs deze brede beek, ter hoogte van de Bekkingvelderweg. Dit is de originele steen. De steen lag vroeger in het aangrenzende weiland. De steen heeft een rol gespeeld bij de twisten tussen de Senderen-Bornerbroek en huize Almelo.

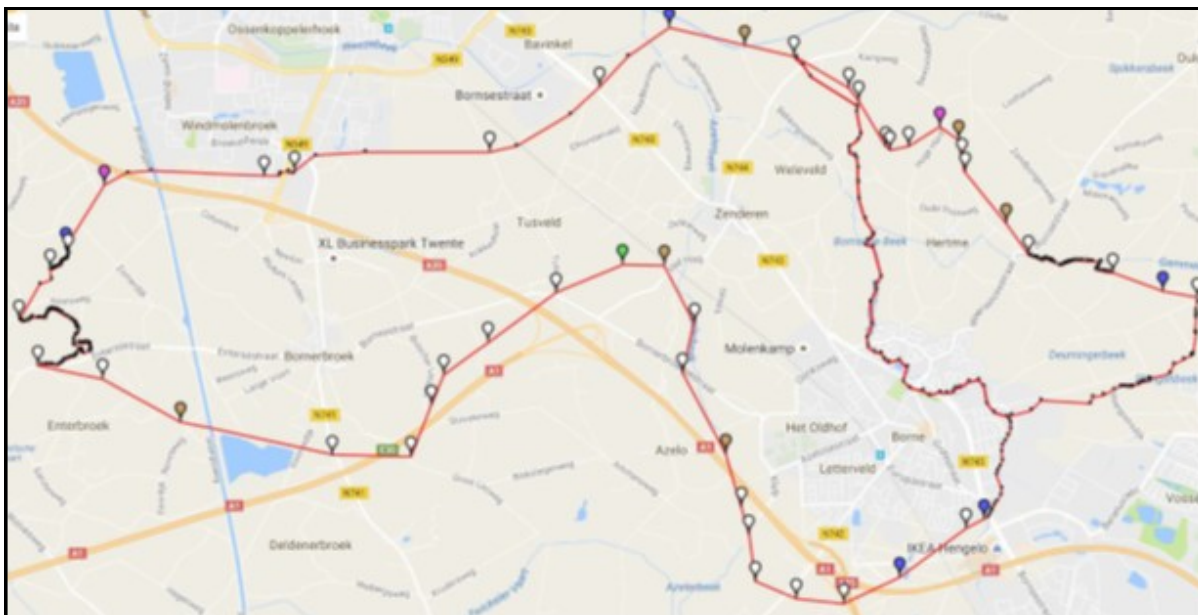
Een volgend informatiebord zal worden geplaatst bij de steen bij de boerderij "de Lemerij" Dit is een originele steen, die op de oorspronkelijke plek ligt. De steen is

onlangs, samen met de boerderij en het naast-gelegen Joodse kerkhof als Gemeentelijk monument gewaardeerd. Plaatsing van het informatiebordje laat nog even op zich wachten omdat de grond van de gemeente Borne is. Deze grond die zij wil verkopen samen met de aanwezige begroeiing aan de gemeente Hengelo.

In de komende periode zal met de leden van de historische groep Bornerbroek worden samengewerkt om de Markestenen tussen de Marken Senderen-Bornerbroek en Azelo te vinden/terug te plaatsen

Joop Kroeze en mevr. Goorhuis bij het zojuist geplaatste informatiebord aan de Grote Looweg (Hof van Twente)

De gemeente Borne, samengesteld uit de Marken Zenderen-Bornebroek en Hertme. In totaal lagen er 48 stenen langs de grenzen

Bron:

Grens- & Markestenen rond de gemeente Borne door M.G.E. van Harten-Fransen.

Noot:

¹⁾ Wanneer in de tekst over de gemeente Borne, samengesteld uit de Marken Senderen-Bornebroek en Hertme wordt gesproken, wordt de gemeente bedoeld zoals haar grondgebied er tot 1 januari 2001 uitzag.

De redactie ontving van dhr. Gerrit Baas, oud-directeur van de Muziekschool, een reactie op het artikel in de vorige Boorn en boerschop over Huize Maria. Deze kunt u hier onder lezen

Wat geweldig om in Boorn & Boerschop zo'n uitgebreid artikel aan te treffen over het pand Stationsstraat 7.

Van maart 1977 tot september 1999 heb ik leiding mogen geven aan de Stichting Algemene Muziekschool Borne en heb ik een belangrijk deel van de week in het betreffende pand doorgebracht.

Vandaar ook dat ik, zonder iets af te doen aan het werk van de schrijfters, hieromtrent nog een paar opmerkingen en aanvullingen te berde wil brengen.

Allereerst op pagina 14 wordt vermeld dat 'alle ruiten bedekt waren met geluidwerende materialen' dat lijkt mij onjuist. Er is, voor zover mij bekend, nooit enig geluidwerend materiaal op geen enkel raam aangebracht. Het pand stond (en staat) zover van de weg dat geluidshinder niet aan de orde was. Wel hadden sommige leskamers geluiddempende panelen om het z.g. 'ketsen' te voorkomen.

Verder waren er op de zolderverdieping geen leskamers en dus werd er ook geen 'lesgegeven'. De zolderverdieping bestond uit de werkkamer van John Kluytmans, die als muziekconsulent werkzaam was op de Bornse basisscholen. De touwladder was dus voor hem daar aangebracht om bij brand toch te kunnen ontsnappen! Ook werd het archief van de

muziekschool er bewaard en werden er stoelen opgeslagen.

Ik wil graag geloven dat voor de voortuin het originele ontwerp is gebruikt, maar daarin was geen ruimte om 'een koets om te draaien' want er was geen tweede uitgang.

Toen de 'zaal' is gebouwd is, om allerlei praktische redenen, pas een tweede ingang gecreëerd, zodat de parkeerplaats voor auto's bereikbaar werd en de leerlingen er hun fiets konden 'parkeren'.

Die 'zaal' werd zeer zeker gebruikt voor voorspeelavonden (kleine uitvoeringen) en voor balletonderwijs. De muziekschool had toen een eigen balletafdeling, waar Rama Bökterink de balletlessen gaf. Mevrouw Diepenveen maakte een gebruik van deze zaal, maar gaf haar balletlessen in Centrum De Bijenkorf.

Verder werden er allerlei ensemble lessen gegeven, repeteerde het vrouwenkoor en het schoolorkest er, de Brassband De Bazuin en de Bigband BB89 vonden er wekelijks onderdak. Ook oefenden diverse popbandjes er op zaterdag.

Ik hoop met deze bijdrage nog e.e.a. te hebben verduidelijkt en teken verder

Excursie naar Hattem

Annemarie Haak

Een strakblauwe lucht, een stralende zon, een beter decor konden de deelnemers aan de excursie naar Hattem niet wensen. Iedereen had er zin in en goedgehumeurd verzamelde de groep zich bij het station waar de bus van Taxi Konink het gezelschap ophaalde.

De reis naar Hattem verliep voorspoedig, de Hanzestad aan de IJssel is immers niet ver van Borne verwijderd. Direct bij aankomst verwonderde men zich over de prachtige gebouwen, de monumentale stadspoort en de schitterende huizen met originele trapgevels. De bus kon uiteraard niet mee de stad in en dus begaf zich de groep al wandelend naar het Daendelshuis, de eerste locatie waar een heerlijke kop koffie of thee stond te wachten. Een heel bijzonder monument. Tevens onderdeel van het museum, 't Backhuys" dat aan de overkant staat. Een ondergrondse tunnel verbindt het Backhuys met Het Pand aan de overkant.

In het Backhuys werden we ontvangen door een vrolijk gemutste bakker die net zo goed voor conferencier had kunnen doorgaan. Vol humor en

doorspekt met anekdotes verhaalde hij over de verschillende bakgebruiken, terwijl hij ondertussen de diverse baksels in elkaar knutselde. Vlechtbroodjes, een ingebakerde baby, een zwaan, een paashaas en een schattig konijn werden op de bakplaat getoverd. De gasten genoten met volle teugen en lieten zich volledig meeslepen in het verhaal. Vervolgens mocht men zelf een kijkje nemen in het museum en eventueel wat kiekjes nemen voor het thuisfront.

Hattem staat eveneens bekend om zijn Anton Pieckmuseum en dat was ons volgende programmaonderdeel, dat niet ver van het museum verwijderd was.

Hier kon men zich vergapen aan de uiterst gedetailleerde schilderijen van de meester, de fijne pastelkleuren en het intieme nagebouwde werkkamertje van Pieck. Een feest van herkenning, wie kent immers niet de vele verschillende ansichtkaarten, geboortekaartjes, illustraties

en schilderijen waarop tal van personen staan afgebeeld. Met uiterste precisie geeft de kunstenaar zijn afbeeldingen weer. Sprookjesachtige taferelen met een ietwat mysterieuze inslag.

Na al dat kijken was het tijd voor de lunch en die werd in een stijlvol etablissement geserveerd, waarna er ook nog even tijd was om op het terras te genieten van de omgeving.

Het laatste programmaonderdeel was een wandeling door de historische stadskern onder leiding van een gids. De roemrijke geschiedenis van dit stadje, dat al in 1299 stadsrechten kreeg, heeft duidelijk zijn sporen achtergelaten. De Grote of Andreaskerk, de Dijkpoort, het monumentale 17^e -eeuwse Stadhuis, de Tinne Burcht en de kooi van Wassenaer. Deze kooi hing in een van de zeven meter dikke torens van het slot de Tinne Burcht. Hij dankt zijn naam aan de belangrijkste gevangene die hierin heeft gehuisd. Tijdens een strooptocht van Geldersen, waaronder ook Hattemers, werd een legereenheid van overste Jan II van Wassenaer in de pan gehakt en werd Jan meegevoerd. Twee jaren, van 1512 tot 1514 werd hij in de kooi gevangen gehouden, beschimpt en bespot. Uiteindelijk voor het losgeld van 20.000 florijnen weer vrijgelaten. Een bedrag dat opgehoest moest worden door de familie en de stad Amsterdam. Een ware aderslating. Van Wassenaer behaalde nadien nog vele successen in het leger van Karel V.

Tot slot nog even een lekker glaasje op het terras en toen weer naar huis. Een geslaagde dag of zoals velen zeiden: 'Een dag met een gouden randje'. Hartelijke dank aan de excursiecommissie voor weer een vlekkeloze organisatie. Een fotoreportage is te

Foto's: Martin Thiehatten

Problemen bij brandweer Borne

Bertie Velthuis

Regelmatig kom ik vanuit de Ververstraat op de plek waar deze aansluit op de Deldensestraat. Ik heb dan zicht op de bouwwerkzaamheden die hier door het bedrijf Platvoetbouw te Borne worden uitgevoerd. Hier worden 6 appartementen gebouwd. De bouwwerkzaamheden zijn bijna gereed en zijn een vervanging van 3 woningen/winkels, al dan niet met er achter gelegen bedrijfspanden, die hier vele jaren stonden. Wanneer ik daar moet wachten voor het verkeer op de Deldensestraat, gaan mijn gedachten telkens naar “het drama” dat zich hier bijna 100 jaar geleden heeft afgespeeld. Wanneer ik hier verder in duik blijkt dat er nog geen 1,5 jaar later zich een vergelijkbaar drama afspeelt. Dit artikel handelt over de brandweer in 1928 en 1929.

Nieuwbouw op de hoek van de Deldensestraat en de Weideweg

Wat is er gebeurd?

In meerdere landelijke dagbladen vermelden dat op de donderdagavond van 5 april 1928 om omstreeks 8 uur brand uitbreekt in een complex woningen gelegen aan de Deldensestraat. De getroffen woningen branden geheel uit. Omtrent het aantal getroffen woningen zijn de verschillende dagbladen niet eensluidend. Er is enkele keren sprake van 3 woningen, die worden bewoond door 5 gezinnen. Andere dagbladen spreken over 4 getroffen woningen, bewoond door 6 gezinnen. Het Overijssels Dagblad vermeldt als enige dat het gaat over de woningen Deldensestraat 18, 20, 22 en 24. Het is ook dit dagblad dat als enige vermeldt dat de woningen werden bewoond door de gezinnen van

Munster, Moes, Wegter, Nevenzeel, en Wissink. Alle huisraad ging verloren. De percelen waren laag verzekerd. Alle dagbladen vermelden dat een gedeelte van het café Wissink gespaard bleef. De getroffen woningen liggen juist voor de woningen van de “rode lap, op de hoek met de Weideweg.

Het optreden van de Brandweer

Ook omtrent de wijze waarop de Bornse brandweer de brand bestreed zijn de berichten verdeeld. Vele dagbladen vermelden dat de brandweer pas 2 uur na het uitbreken van de brand arriveerde. Er zijn ook dagbladen, die omtrent het optreden van de brandweer genuanceerder zijn. De organisatie van de brandweer zou te wensen hebben over gelaten, waardoor de blussingswerkzaamheden in hoofdzaak plaatsvonden door de brandspuit van de fa. Spanjaard. Ook is er het bericht dat er in het begin niet voldoende water aanwezig was, waardoor de blussingswerkzaamheden erg verhinderd werden. In het Overijssels Dagblad staat dat de brandweer na ongeveer een kwartier na het uitbreken van de brand aanwezig was, en het vuur met één straal aanviel. De motorspuit voldeed goed. Twee keer was er gebrek aan water, hetgeen het blussingwerk zeer bemoeilijkte. Ten slotte werd er water gehaald uit het watergat van de fa. Spanjaard aan de Deldensestraat. Ook wordt vermeld dat de Deldensestraat opgebroken was.

De Bornse Courant van 7 april 1928 vermeldt het volgende: Donderdagavond circa half acht is er brand uitgebroken in een woning van L. aan de Deldenschenstraat. In korte tijd stond dit huis en de naastliggende woningen, allen onder een kap, in lichterlaaie. De woningen van v. M. werd een prooi der vlammen, terwijl van de woning van de wed. K. het grootste gedeelte uitbrandde. Door het resolute optreden van de spuitgasten der fa. Spanjaard werd uit haar fabriek, tegenover de brandende percelen gelegen, direct het vuur aangetast. En het is zeker hieraan te danken dat niet meerdere woningen, alsmede het café van W. gespaard zijn gebleven. Alleen toen de Borne'sche brandspuit zogenaamd klaar was, werd gelast hiermede te eindigen, terwijl

deze toch niet eerder dan twee uur na het uitbreken, notabene om half 10 pas, goed aan het bluswerk kon beginnen. De gemeentelijke brandspuit met zijn mannen schitterden een geruime tijd door afwezigheid en nog veel, veel langer duurde het eer water werd gegeven. In de eerste plaats werkten de verschillende brandschellen niet en toen de spuit eindelijk tevoorschijn was gehaald (ook een fout) werd gereden naar de sloot naast de boerderij van de heer Jansen. De slangen moesten onder de spoorbaan door, eindelijk was er water, maar hoe? 't Was meer modder. Tenslotte werd besloten de motorspuit te vervoeren naar het terrein van de motorenfabriek. Dat was een heel karwei, omdat de

Wat er restte

Deldenschestraat, over de spoorlijn opgebroken was. Eindelijk om circa half negen werd water gegeven. De slangen op de Deldenschenstraat werden door het zeer talrijke publiek vertrapt zonder dat iemand daar naar omkeek. De brandweerlieden liepen druk en doelloos heen en weer, daar velen commando's gaven. Hoe goed in het eerste begin de opzet van de brandweerorganisatie leek, na een grote rusttijd blijkt, dat deze lang niet in orde is. Er is een zeer langen tijd niet geoefend, er schijnt geen controle, althans onvoldoende, uitgeoefend te worden op het schoonhouden en gereedhouden der motorspuit, alsmede op de alarminrichting, de manschappen weten niet wat ieder heeft te doen enz. enz.. Dat zijn de indrukken die wij donderdagavond hebben opgedaan, er was onder

de toeschouwers niets dan spot en hoon op de Bornsche brandweer. Op het terrein van de brand waren aanwezig de loco-burgemeester, wethouder Höfte en verschillende gemeenteraadsleden, welke laatsten zeker in de eerstvolgende raadsvergadering over de organisatie zullen interpellieren. Over het ontstaan van de brand hoort men verschillende lezingen, naar aller waarschijnlijkheid is deze ontstaan op den zolder van het huis van L. De beide totaal uitgebrande huizen waren hoog verzekerd, alsmede het half afgebrande. Het café kreeg veel brand- en waterschade, waarbij een kistje met geld verloren is gegaan.

Met boerderij van de heer Jansen wordt bedoeld het bij ouderen onder ons bekende "Jansen boertje". Thans is dit Tuinpracht, hovenier Nijhuis, aan de Europastraat. Het gebied achter villa Meijling (er was nog geen Europastraat) ligt bijzonder laag. Het gebied stond 's winters vaak blank. Van hieruit liep er een sloot onder de spoorlijn door naar andere zijde van de spoorlijn. De slangen moesten waarschijnlijk via de beek onder de spoorlijn door worden gebracht. Met café W. word bedoeld café Wissink. Later was dit het bekende café Vos. Achter het café was een theaterzaaltje. Hier waren vaak (bruiloft)feesten. De grote schuur achter de nieuwe appartementen is nog een restant van dit zaaltje. Met de motorenfabriek wordt bedoeld de American Refined Motor Company. Dit bedrijf lag aan de overzijde van de Deldenschestraat. Thans is hier de buurt Refined.

De correspondent van de Bornse Courant schetst een dramatisch beeld van het optreden van de Bornsche brandweer. De alarmering (de schellen) werkten niet goed, hierdoor kwam de spuit te laat bij de brand, men was niet op de hoogte van de plaatselijke situatie, pas na verloop van tijd kwamen men op de gedachte water uit de vijver van Spanjaard te halen. Er was sprake van een wanordelijke situatie. De brandweerlieden werden niet goed en ook nog door meerdere mensen aangestuurd. De reden hiervoor zou zijn dat er te weinig werd geoefend werd. De brandweer had geen controle over de onmiddellijke omgeving van de brand. Wat wel vóór de brandweer spreekt is dat de Deldenschenstraat op het moment van de brand kennelijk nog niet goed begaanbaar (opengesteld voor het verkeer) was. Dit is enigszins vreemd omdat de Burgemeester naar aanleiding van vragen in de gemeenteraad op 2 april nog had gezegd dat de Deldenschenstraat donderdag gereed zou zijn. Het raadslid Morselt bracht nog hulde aan B. en W. en gemeentewerken voor de vlugge afwerking van deze straat. Duidelijk is dat er op vele vlakken bij de brandweer verbeteringen noodzakelijk zijn.

Wat er aan deze calamiteit vooraf ging.

In de raadsvergadering van 25 november 1926 vraagt raadslid Zandvoort hoe het staat met de brandblusmiddelen. De voorzitter zegt dat er binnenkort een conferentie zal zijn met de brandweer, daar wij willen reorganiseren. Wat betreft de middelen zegt hij dat deze in orde zijn, er wordt steeds bijgekocht. Aan het vervoer van de spuit wordt gedacht. Het vervoer van de motorspuit kan zeker verbeterd worden. B. en W. menen i.v.m. de financiën geen vrijheid te vinden de Raad voor te stellen voor het aanschaffen van een Fordwagen voor de brandweer. Aan de bestaande Fordwagen kan een inrichting gemaakt worden, waarmee de brandspuit aangehaakt kan worden. Het volgende jaar hoopt hij met een voorstel te komen tot aankoop van een nieuwe motortractie der spuit, hetgeen circa fl. 1800,- zal vorderen. Het raadslid Zandvoort blijft aandringen op de aanschaf van een motorwagen die nog wel uit de begroting gehaald kan worden. Het raadslid Leurink antwoordt hierop dat het aanbeveling verdient de tegenwoordige Ford dicht bij de brandspuit te plaatsen, anders gaat er te veel tijd verloren. Besloten wordt de post vervoer "Brandspuit", die fl. 10,- hoog is met fl. 1,- te verhogen, en daarmee uit te spreken dat de raad nadere voorstellen verwacht. De voorzitter zegt tevens dat binnenkort een bespreking zal plaatsvinden met het college van Brandweer. Het ligt in de bedoeling zo mogelijk tot reorganisatie over te gaan.

Tussen boven omschreven raadsvergadering en het moment van de grote brand aan de Deldenschen straat is er over een mogelijke aanschaffing van een Ford vrachtwagen en over een overleg tussen B. en W. en het College van Brandweer omtrent mogelijke reorganisatie in de gemeenteraad niet meer gesproken. Er is geen nieuwe Ford vrachtwagen aangeschaft en er heeft geen reorganisatie van het brandweercollege plaats gevonden.

De enige keer dat nadien in de gemeenteraad vragen over de brandweer worden gesteld betreft het volgende: De heer de Lanoy vraagt of het waar is, dat bij een laatst plaats gehad hebbenden brand de slangen verkeerd waren aangekoppeld, zodat de motorspuit niet wilde werken. De voorzitter zegt, dat dit wel het geval was, doch buiten schuld van de brandweer, daar er zich iemand mede had bemoeid die er niets mede te maken had.

Het gemeentebestuur na de grote brand

In de Bornse Courant staat een, wat we thans een persbericht zouden noemen: De burgemeester heeft op 12 april aansluitend aan het gebeuren het oude college en de huidige leiding van de brandweer bijeen laten komen om een oude kwestie alsmede reorganisatieplannen te bespreken. Deze bijeenkomst zou hebben plaatsgevonden "afgescheiden van de plaatsgehad hebbende brand". Deze bijeenkomst was reeds lang nodig geacht, doch

allerlei omstandigheden waren er de oorzaak van dat het eerst nu plaats vond. Zo bestonden er reeds geruime tijd reorganisatieplannen voor de brandweer die nu besproken zijn. De meeste leden van het oude college willen meewerken aan de voorgenomen reorganisatie. Binnenkort zal uitvoerig rapport aan de gemeenteraad worden uitgebracht, waarin definitieve plannen uitgewerkt zijn.

In de raadsvergadering van vrijdag 21 april 1928 neemt burgemeester Schaepman, alvorens tot de rondvraag over te gaan, het woord en deelt de raad het volgende mede: 'Reeds lang is het mijn plan geweest het oude brandweercollege in vergadering bijeen te roepen. Behalve twee heren hebben de heren van het oude college met het nieuwe bestuur een commissie gevormd om de brandweer te reorganiseren. Er zal door deze commissie een rapport uitgebracht worden hetwelk in den raad zal worden aangeboden. Voor verbeteringen zullen gelden gevoteerd moeten worden'. Verschillende raadsleden stemmen in met het "voorstel". Schabbink: 'Ik hoop dat B. en W. onder ogen willen zien dat dit college bestaan blijft en dat er goede samenwerking zal zijn'. Spanjaard: 'De reorganisatie dient met meest mogelijke spoed te geschieden'. Zandvoort: 'Voor drie jaren is reeds voorgesteld de brandweer te perfectioneren, toen is die post met fl. 1,- verhoogd om deze gedachte uit te drukken. Voor een dorp als Borne moet de brandweer perfect in orde zijn'. De burgemeester merkt nog op dat de gemeente Hengelo bereid is bij een grote brand te helpen. Voorts geeft hij aan dat er altijd veel kritiek wordt uitgeoefend en dat de pers nooit gunstig is gestemd. Door de journalist wordt wat betreft deze laatste opmerking een voetnoot geplaatst dat dit niet geheel waar is. In het algemeen belang wijst de pers op fouten, die werkelijk voorkomen.

Bijzonder is dat de burgemeester, nog juist voor de rondvraag een mededeling doet. Hij wacht eventuele vragen van raadsleden niet af, hij neemt ze de wind uit de zeilen. Er waren (kennelijk) twee brand-weercolleges. De problemen rond de brandweer spelen al langer. Zie ook het verhogen van de middelen voor de brandweer met fl. 1,- dateert van 25 november 1926 en het voornemen de brandweer te reorganiseren (hoofdstuk 4.). Er daarna geen extra middelen beschikbaar gesteld. Er heeft geen reorganisatie plaatsgevonden. De raadsleden kunnen niet veel meer doen dan aandringen op urgentie. De voetnoot van de journalist is zeer opmerkelijk.

Op 21 mei 1928 komt het bericht dat het brandweercollege enigszins is gereorganiseerd en met verschillende personen uitgebreid. De leiding berust thans bij Jac. Nieuwenhuis, die reeds direct praktisch aan het werk is getogen en een inrichting heeft uitgevonden waardoor de brandspuit op een

gemakkelijke wijze aan een vrachtwagen is te koppelen, zodat bij brandalarm de spuitinrichting spoedig ter plaatse is. Er is reeds een oefening geweest, die als eerst van een reeks kan worden beschouwd en goed geslaagd mag heten. Er wordt op vertrouwd dat de reorganisatie de gunstige verwachtingen niet zal beschamen. De burgemeester en wethouder Höfte gaven van hun belangstelling blijk.

Jacob Nieuwenhuis is directeur-eigenaar van de NV Twentse Metaal- en IJzergieterij gevestigd aan de Almelsestraat te Borne. Na fusies is hieruit Cirex te Almelo voortgekomen.

Daarna is het lange tijd stil. Tot de burgemeester tijdens de raadsvergadering 21 november 1928 zegt dat er een rapport van de brandweer is ontvangen en het college van B. en W. een conferentie met het brandweercollege heeft gehad. Er zal een kazerne worden gemaakt van de loods te Bornerbroek. De brandweer vraagt om een auto. De raadsleden zijn blij met het rapport. De heer Zandvoort zegt dat hij met hart en ziel zal voorstemmen als u (B. en W.) de verzekering geeft dat nu alles in orde komt. De burgemeester geeft aan af te moeten gaan op het rapport van het brandweercollege. Een post van fl. 300,- voor de brandweer wordt, ingevolge het rapport van de brandweer, voor uitbreiding en verbetering van het materiaal, op fl. 5.570,- gebracht.

De raad blijft attent. Raadsvergadering 7 februari 1929. Bij de rondvraag wordt door de heer Spanjaard aangedrongen op spoedige reorganisatie van de brandweer, te meer daar de gelden direct gevoteerd zijn, en de voorzitter hierop nog steeds wacht.

Een geval van grote pech

Brand aan de Almelsestraat. De brand ontstond bij het café van de fam. F.G. Simonetti-Brok en sloeg over naar het pand van kleermaker Meijer aan de overkant (!)

Verschillende landelijke kranten melden dat op 29 augustus 1929 om half 1 een felle brand uit brak aan de Almelsestraat 2 woningen bewoond door de families S(imonetti) en M.. Al vrij snel vonden de vlammen gretig voedsel in het café van S(imonetti). Dikke rookkolommen stegen op. De in allerijl opgeroepen gemeentelijk brandweer was spoedig ter plaatse, doch omstandigheden min of meer buiten de schuld van de brandweer om, waren oorzaak dat niet vlug water werd gegeven als wel nodig was. Juist een dag eerder was de motorspuit naar Almelo vervoerd om daar omgebouwd te worden op een ander onderstel. Met de spuit waren meteen enige koppelingen en straalpijpen meegegaan. De reservemotor voldeed uitstekend, doch de koppelingen en mondstukken die hier waren pasten niet op het toebehoren. De hoofdmotorspuit was in Almelo ter reparatie. Hierna kwam spoedig hulp van de brandweer der fa. S.J. Spanjaard, die spoedig compleet was. Verder viel er niet veel meer te redden. Zodat zorg werd gedragen de uitbreiding van de brand te voorkomen. Aan de overzijde van de straat vatten 2 woningen vlam. Men wist deze percelen te behouden, maar ze kregen wel veel waterschade. Ook kon men de naastgelegen rijwielzaak en garage van de firma Brok behouden, ook daar ontstond waterschade.

Nieuw materieel

In maart 1929 heeft de brandweer een nieuwe kazerne. Een houten schuur met zadeldak, gedekt met pannen. Het maandblad "Eigen Erf" schrijft: "Het gebouw is wel niet zo mooi, maar doelmatig ingericht. De "kazerne" staat op het perceel van gemeentewerken aan de Oude Deldensestraat". (Thans staan daar de appartementen aan de Bleek) De gemeenteraad blijft alert. De heer Zandvoort vraagt op 16 september 1929 of er door de brandweer wel voldoende wordt geoefend? Hij

meent dat dit niet voldoende gebeurd. Tussen de laatste en voorlaatste brand is het niet gedaan. Het corps is volgens hem ook niet voldoende gedisciplineerd, verscheidene personen weten niet wat hun taak is. De burgemeester heeft de commandant hier ook al op gewezen. Hij kondigt aan dat over 14 dagen al het materieel in orde is en er direct begonnen zal worden met oefenen.

Op 4 oktober heeft de brandweer al haar eerste oefening met het nieuwe materieel gehouden. Enige dagen later is de door de gebr. Rosman te Almelo verbouwde motorspuit met de nieuw

aangeschafte Ford vrachtwagen met speciale carrosserie aan het college van de brandweer overgedragen. De verbouwde motorspuit blijkt enige jaren geleden te zijn aangeschaft en was dus nog behoorlijk nieuw. Behalve dat door de wagen alle bij de spuit behorend materiaal op zeer geriefelijke wijze kan worden geborgen, biedt de wagen ook plaats aan 12 personen. Ook is er een grote lengte slangen aangeschaft en zijn er nieuwe brandladders. De brandspuit werd op de Almelsestraat geprobeerd en voldeed uitstekend. Na een rondrit door Borne werden in de brandweerkazerne nieuwe leren pakken aangepast en ontvingen een 6-tal personen bovendien een helm zodat het corps goed beschermd is. Ook zal spoedig een aanvang worden gemaakt met den aanleg van een automatische alarminrichting. Verschillende raadsleden, waaronder weth. van Leeuwen, brandweerlanden en belangstellenden waren aanwezig om een en ander

in ogenschouw te nemen.

Bij de begrotingsbehandeling in november complimenteert de raad het college met de brandweer. Wel regelmatig blijven oefenen is haar advies.

Wanneer er op 5 mai 1930 een grote brand uitbreekt aan de Almelsestraat bericht Het Overijssels Dagblad "de brandweer was ook nu bijzonder spoedig ter plekke. De reorganisatie van de van de brandweer dient door onzen burgemeester ter juister tijd bewerkstelligd te zijn.

Einde reorganisatie

Op 14 september 1931 wordt de heer H.A.A. IJzereef, oud wethouder, tot directeur van de brandweer benoemd in plaats van de heer J. Nieuwenhuis, die als zodanig ontslag heeft gevraagd.

Deze foto ligt al maanden op de tafel van het Historisch Informatie Punt.

Aan vele bezoekers is al gevraagd of zij weten waar dit boerderijtje heeft gestaan of, in aangepaste vorm, nog staat. Helaas heeft niemand hierop een antwoord kunnen geven. Op de achterkant van de foto staat "Borne". Hieruit mogen wij concluderen dat het boerderijtje in Borne of in de onmiddellijke omgeving stond. Het plaatje is dermate fraai dat o.i. alles in het werk moet worden gesteld om te achterhalen waar (en wanneer) deze foto is gemaakt.

Het H.I.P. vraagt hiervoor om uw medewerking.

Tips kunnen worden gezonden naar de redactie van dit blad.

de
wonen
boer

since 1961
in het hart
van twente

meubelen
vloeren
raambekleding

www.deboerwonen.nl

PLUS

Huls van den Nieuwboer

Jachtlust

HOTEL & RESTAURANT

Weerselosestraat 306 | 7626 LJ Hertme | T 074 266 16 65

Ludo ten cate

Annette Evertzen

C.L.(Ludo) ten Cate (1904-2003) was een schrijver en onderzoeker die veel boeken over Borne op zijn naam heeft staan.

Ludo ten Cate – Jodenvervolger – maakte tot op hoge leeftijd goede sier met zijn kennis over Borne. Ik woon in het huis vanwaar Izak Zilvermit als negentigjarige werd weggevoerd naar Sobibor.

C.L. Ten Cate schreef in de jaren 80 en 90 verschillende boeken over Borne. Hij zocht de stamboom van zijn Ten Cate-familie uit, een familie die aan de wieg stond van de Twentse textielindustrie. Voor mijn onderzoek naar doopsgezind Borne en naar Wolter ten Cate uit Hengelo maakte ik dankbaar gebruik van zijn uitgebreide en nauwgezette gegevens. Verschillende lezers zullen zijn boeken kennen en enkelen hebben hem ook persoonlijk gekend. Ik ken hem niet, maar werd voor hem gewaarschuwd met het volgende verhaal.

Ten Cate woont in Utrecht en de treinreizen naar Borne voor zijn onderzoek vergen veel tijd. In Borne heeft hij een goede gesprekspartner gevonden in mevrouw Van Harten-Fransen – velen zullen haar gekend hebben – deskundig op het gebied van de geschiedenis van Borne. Ze biedt hem een slaapplek, om hem het vele reizen te besparen. Dat gaat goed, ze hebben gesprekstof te over, maar dan krijgt Ria van Harten van iemand een foto: Ten Cate als SS'er. Significant detail: haar ouders waren in de oorlog onderduikgevers voor Joden die verraden werden. Laat op de avond confronteert ze Ten Cate met de foto en zet hem haar huis uit. Er lopen geen treinen meer...

C.L. (Ludo) ten Cate¹

Maar ik hoorde ook andere verhalen, zoals dat over Ten Cate, en besloot een en ander uit te zoeken om in ieder geval een antwoord te hebben. Dat antwoord vond ik niet echt, waarschijnlijk speelde vooral de angst voor het communisme mee bij doopsgezinde mensen die zich bij

de NSB aansloten.

Maar de levensgeschiedenis van Ten Cate is geen doorsnee NSB-verhaal. Ik schrok van wat ik tegenkwam. Alles waar ik de laatste vijftien jaar mee bezig was, kwam hier bij elkaar: Joodse, doopsgezinde en Bornse geschiedenis. Voor ik bewust besloot dat dit een boek moest worden, had ik al tientallen pagina's volgeschreven.

Ludo ten Cate behoorde tot de fanatieke kern van de SS en maakte op geheel eigen wijze jacht op Joden, namelijk als stamboomonderzoeker.

Jodenvervolger

Inwoners van Nederland moesten zich begin 1941 melden als ze één of meer Joodse grootouders hadden. Toen in de loop van de Tweede Wereldoorlog duidelijker werd wat de consequentie van die aanmelding was, probeerden verschillende mensen hun gegevens te wijzigen om aan deportatie te ontkomen. Vaak maakten ze daarbij gebruik van 'vervalsingen'. Ze kwamen met christelijke doopbewijzen om aan te tonen dat ze zich in de godsdienst van hun grootouders hadden vergist. Of ze probeerden te bewijzen dat hun onbekende vader christelijk was.

Karel van Gelder is hiervan een voorbeeld. Karel was in zijn jeugd een goed voetballer en later onder meer dirigent van de Bornse Harmonie. Maar hij was ook de zoon van een ongehuwde Joodse moeder en Karel noemde dat 'een geluk met een schande'.²⁾ Hij probeerde namelijk aan te tonen dat zijn onbekende vader een christen was geweest en werd daarbij geholpen door het verzet en een brief van de burgemeester, die schreef dat zijn ouders 'door hun jeugd nimmer getrouwd [zijn] geweest'.³⁾ Het hielp hem: hij kon zonder ster in Borne rondlopen en werd niet gedeporteerd.

Hans Calmeyer was de Duitse ambtenaar die over deze aanvragen tot herziening van de aanmelding moest besluiten. Hij gunde mensen het voordeel van de twijfel: als een vervalsing niet al te opzichtig was, keurde hij de aanvraag goed.

Zo niet Ludo ten Cate. Ten Cate was in de oorlog opgeklommen tot gemachtigde van afstammingsbewijzen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij ging de stambomen van NSB'ers en SS'ers na om te kijken of zij wel 'raszuiver' waren, of er niet ergens een Joodse voorouder in hun stamboom verborgen

zat. Hij ging daarbij terug tot de gegevens van voor de invoering van de burgerlijke stand in 1811. Dus hij keek bijvoorbeeld ook naar de grootouders van de grootouders. Zijn werk werd niet zo serieus genomen als hij wenste en daarom ging hij zich richten op onderzoek naar de aangemelde half-Joden: mensen met twee Joodse grootouders, die door de nazi's voorlopig met rust gelaten werden.

Gevraagd en ongevraagd bemoeide Ten Cate zich met Calmeyers herzieningsverzoeken en hij was daarbij fanatiek op zoek naar meer Joodse voorouders. Hij had een cartotheek met gegevens van Joden. Data die hij verkreeg via de Rijksinspectie voor bevolkingsregisters, uit kerkelijke archieven, akten, kranten en wat er maar te vinden was: zo'n 300.000 fiches met persoonsgegevens.

Ten Cate bracht verschillende vervalsingen aan het licht, met vaak noodlottige gevolgen voor betrokkenen. Hij bracht ook doelbewust de positie van Calmeyer in gevaar. Ten Cate was medeverantwoordelijk voor de moord op tientallen Joden en dit hadden er nog veel meer kunnen zijn als hij niet door Calmeyer en verschillende Nederlandse ambtenaren was tegengewerkt. Hij was benoemd in een commissie van de nazi's om de duizenden positieve besluiten van Calmeyer te herzien, toen hij opgeroepen werd voor de *Waffen-SS* en op de vlucht sloeg. Na de oorlog kwam hij weg met een gevangenisstraf van vier jaar, waarvan twee voorwaardelijk.

Geschiedschrijver over Borne

Ik zal er hier niet verder over uitweiden, maar ingaan op zijn band met Borne. Want waar komt zijn fascinatie met Borne vandaan? Dat vroegen ze zich bij het gemeentearchief destijds ook af: wie was die man met zijn fantasierijke theorieën over Borne? Hij heeft er nooit gewoond of gewerkt.

Ten Cate laat het niet bij zijn genealogische boeken. Over enkele familieleden schrijft hij aparte boekjes; zij zijn directe nazaten van Hendrik ten Cate die rond 1565 in Borne geboren is als oudste zoon van de stamvader. Deze mannen hebben met elkaar gemeen dat ze furore maakten in het 17^e-eeuwse Amsterdam. Het zijn dunne maar mooi gebonden boekjes met een linnen cover, soms een vergulde opdruk en met het springend hert uit het familiewapen op de voorkant.

Verder schrijft Ten Cate boeken over de Bornse borg (burcht), die hij situeert op een plek naast de oude kerk in een lus van beken. Deze boeken over de borg zijn geen mooie uitgaven meer, maar vaak kopieën die met een bandje bij elkaar gehouden worden. Er moet op de boeken bezuinigd worden, want ze vinden weinig aftrek.

Toch volgen hierna nog twee uitgaven, bijvangst van zijn boekjes over de borg: een transcriptie van een oud register van de Hervormde kerk te Borne en 160

De genealogieën en monografieën van Ten Cate

bouwstenen voor de geschiedenis van Borne, voor plaatselijk historisch onderzoek. Dan ligt het vier jaar stil, waarschijnlijk na zijn confrontatie met mevrouw Van Harten. Hij moet bang zijn geweest dat dit verhaal in Borne rondging. In 1996 pakt hij de Bornse draad weer op. Naar aanleiding van een oude tekst over *De dansende oude vrouw in Borne*, weet hij 340 pagina's vol te schrijven met analyses van deze tekst en opvattingen van de kerk met betrekking tot dansen en muziek.

In datzelfde jaar verschijnt eveneens *Sinte Barbara in Borne*, beschouwingen naar aanleiding van een altaar voor de heilige Barbara in de oude kerk.

Een jaar later gevolgd door *Een Latijns vers over Borne uit 1664*. Dit is een grafschrift voor Rabo Herman Scheele, heer van de nabijgelegen havezate het Weleveld en begraven in de oude kerk. Zijn laatste boek over Borne verschijnt in 1998: *Borne en de kleine ijstijd*, waarin hij een verklaring zoekt voor het wegtrekken van zijn verre voorouders uit Borne.

Deze voorouders zijn al in het begin van de 18^e eeuw uit Borne vertrokken, dus nogmaals: wat brengt hem naar Borne?

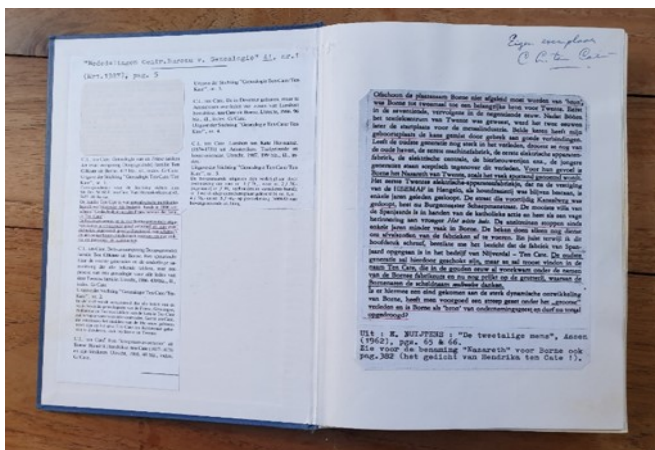
Waarom Borne?

Voor een antwoord op die vraag moeten we terug naar zijn NSB-tijd. Ludo ten Cate was lid van de 'volkse' beweging, een richting binnen de NSB die op wilde gaan in het grote Germaanse rijk. De groep bestudeerde de oude Germaanse cultuur, zonder besmetting van vreemde invloeden, lees: invloeden van andere volkeren. Ten Cate hield radiopraatjes, gaf lezingen en schreef artikelen over deze 'raszuivere' 'arische' cultuur en zijn bewoners. Hij ging op zoek naar oude tekens: het runenschrift, maar ook bijvoorbeeld geveltekens, bijzondere oude stenen, familiewapens en burchten. Deze volkse richting werd later de kern van de Nederlandse SS. Voor Ludo ten Cate was dit een zoektocht naar de in zijn ogen ideale maatschappij. Ook in zijn genealogisch onderzoek in de oorlogsjaren was hij steeds op zoek naar de onderlinge verbondenheid van een groep, onbesmet met vreemd bloed.

Op oudere leeftijd grijpt hij hiernaar terug - nu zonder racistische denkbeelden uit te dragen - en hij lijkt dat te vinden in Borne. Waarom niet in Sneek, waar zijn voorouders naar toetrokken en lang verbleven? Zijn vader is in Sneek geboren en de Ten Cate's behoorden er tot de elite van de stad met banen als burgemeester en bankier. Waarschijnlijk trok Sneek hem minder omdat er in de generatie van zijn grootouders veel problemen waren: faillissementen, opnames in psychiatrische ziekenhuizen en een zelfdoding.

In Borne kan hij bogen op een roemrijk voorgeslacht, waarbij hij bovendien zijn interesse voor oude gebouwen, voorwerpen en gebruiken kwijt kan. Zo is hij gefascineerd door familiewapens, en ook het wapen van Borne moet eraan geloven. Hij wil het gemeentewapen met bijenkorven vervangen door een beeld van de borg, eens de woonplaats van een ver familielid van hem. In brieven aan de burgemeester stelt hij dit voor, maar er volgt niet meer dan een beleefd bedankje. Enkele kranten en *Boorn & Boerschop* wijden een artikel aan zijn voorstel. In het heemkundebled wordt een alternatief wapen besproken en daar is Ten Cate zeer verbolgen over. Hij had dit immers zelf al voorgesteld, zo schrijft hij twee keer bij dit artikel en daarna ook nog eens getypt.⁴⁾ Omdat de originele exemplaren van enkele van zijn boeken en een deel van zijn archief bij het HIP

(Historisch Informatie Punt Heemkunde Borne) in bewaring zijn, is dit te achterhalen.⁵⁾ Hij heeft die boeken volgeplakt met nieuwe informatie, maar ook met positieve recensies over zijn boeken en brieven die hij ontving. De lof die hij krijgt, onderstreept hij ook nog eens, want ten Cate heeft een sterke geldingsdrang.

Binnenblad Bornse genealogie

Die geldingsdrang is mogelijk de tweede reden dat hij zich tot Borne richt. In Utrecht – zijn woonplaats – is hij niet zo bekend en in Sneek is hij misschien té bekend. In Borne kan hij goede sier maken met zijn kennis, kunde en voorouders. Zo vraagt hij aan de burgemeester of er geen fonds is om zijn borgboeken opnieuw uit te geven in één publicatie, want het is een 'voor de plaatselijke geschiedenis belangrijk werk'.⁶⁾ Bij zijn IJstijden-boekje stelt hij een diepgaander onderzoek voor: 'Een waar kluijfe voor onze lokale historici!' Ook zou hij graag willen dat er gegraven wordt naar de borg.⁷⁾

Hij vangt steeds bot: de publicatie komt er niet, er volgt geen nader onderzoek en Borne heeft nog steeds het oude gemeentewapen.

Gezien het verleden van Ludo ten Cate, hoeven we daar niet om te treuren.

Noten:

1. Beeldbank WO2 – NIOD.
2. Ontduiken en onderduiken, A. Evertzen en S. Groenen, p. 130.
3. Gemeentearchief Borne, dossiermap 507.
4. HIP bibliotheek Borne. Dossier over Ten Cates opvattingen over het gemeentewapen. Artikel van F.J. van Capelleveen, Boorn & Boerschop, maart 1999, p. 12-13.
5. Zijn nalatenschap is waarschijnlijk verzorgd door een ver familielid met wie hij veel samenwerkte en die een tijdlang in Borne woonde.
6. HIP bibliotheek. Brief 24-9-1992.
7. HIP Bibliotheek. Brief 23-5-1998.

'Ludo ten Cate, genealoog tot de dood', is in boekvorm verschenen. Zie verderop in dit blad.

De boerderij De Lemerij op het bedrijventerrein De Veldkamp

Martin Thiehatten

Er zijn zorgen bij historici over het behoud van het gemeentelijk monument boerderij De Lemerij op bedrijventerrein De Veldkamp, waar rondom deze boerderij allerlei nieuwe bedrijfsgebouwen zijn gekomen.

Boerderij De Lemerij, gebouwd in 1912

Een nieuw bedrijventerrein

In 2007 is door de gemeenteraad van Borne het besluit genomen, om het agrarische gebied De Veldkamp te bestemmen tot bedrijventerrein. De daar aanwezige bebouwing moet plaats maken voor bedrijfsgebouwen. Voorafgaande daaraan wordt door het archeologische bureau RAAP onderzoek gedaan naar mogelijke sporen uit het verre verleden. Daarna kan worden begonnen met het bouwrijp maken van het gebied. De daar aanwezige boerderij De Lemerij staat op de Bornse lijst van gemeentelijke monumenten. Als de locatie daarvan overgaat naar de gemeente Hengelo beginnen diverse organisaties, waaronder wijkcomité Wensink Zuid en de Heemkundevereniging zich zorgen te maken over het behoud van deze boerderij.

In het verleden heeft iets soortgelijks gespeeld met een andere monumentale boerderij 'Klaas aan de Brug'. Hengelo kwam met de toezegging, dat de boerderij behouden zou blijven en de koper, een projectontwikkelaar, zou er een fraai horeca-etablisement van maken. Na een half jaar bedacht deze ondernemer zich en zag sloop als enige optie. Hij kreeg er goedkeuring voor.

De oudste activiteiten in het gebied De Veldkamp

In 2008 is bij opgravingen door het Archeologisch Adviesbureau RAAP in het gebied De Veldkamp een omvangrijk urnenveld gevonden. De tientallen graven uit een periode van 800 tot 600 voor Christus bevatten enkele vrij complete urnen met botresten. Ook is een mogelijke crematieplaats gevonden. Verder vond men dertig grafheuvels, waarvan vier grote grafheuvels, onder 80-100 cm dekzand. Ook waren er sporen van vroegere agrarische activiteiten uit 6000 tot 4000 voor Christus en sporen van grondverbetering uit de late middeleeuwen (1250-1500).¹⁾

Waarom de naam Lemerij?

Het gebied werd 'Lemeryland' genoemd, omdat er veel klei aanwezig was, zogeheten oerbun onder 1 meter zand. Van deze klei werden stenen gebakken in kleine veldoventjes. De eerste bekende tichelwerker was Steffen Wissink, afkomstig van het erve Wissink in Zenderen. Wissink heeft nog stenen geleverd voor restauratie van de Hervormde Kerk te Borne. Het tichelwerk moet van korte duur geweest zijn. Nog lang waren in die omgeving leemkuilen aanwezig.

Naast boerderij De Lemerij stond boerderij De Kifte. De bewoners gebruikten kif (gemalen eikenbast), dat wordt gebruikt bij het looien van huiden. Daarvoor werd gebruik gemaakt van de leemkuilen. Voor het bewerken van de huiden was ook veel water nodig, dat beschikbaar was door de nabijheid van de beek. De naam kif is gegeven aan het fietstunneltje, dat iets verder in de Burenweg onder de A1 doorgaat.

Boerderij De Lemerij

Tegenover boerderij De Lemerij stond in 1911 een boerderij, bewoond door de familie Wienk. Deze familie werd ziek door TBC en beide ouders en hun zoon Hendrik sterven daaraan. Deze boerderij is later afgebroken, want zoals men zei: "t (de TBC) zit nog in de poste." Nadat het huis is afgebroken, heeft Breukers en zijn vrouw Egberink de grond van het huis gekocht en heeft daar tegenover een nieuwe boerderij gebouwd, die de naam De Lemerij heeft gekregen.

Bij de zij-ingang van het erf ligt verscholen de grenssteen no. 20. Breukers woonde eerst in Hengelo aan de Breukersweg, gelegen in de toenmalige buurt De Grundel.²⁾

De joodse begraafplaats tegen een landweer

De joden in Borne hebben al vanaf 1776 een begraafplaats aan de Burenweg. Deze is aangelegd tegen een landweer, een opgeworpen wal, ondoordringbaar door beplanting met doornige struiken.

Doorgang in de landweer in de Veldweg

Een landweer diende als afrastering van een gebied. Omdat een landweer niet mocht worden aangetast, er een schop in steken werd al zwaar bestraft, bood dat de joodse begraafplaats eeuwige rust. Een restant van deze landweer is nog zichtbaar in de Veldweg.

Verstoring van de joodse begraafplaats

Een joodse begraafplaats mag niet verstoord worden.

Om de begraafplaats stonden palen van Bentheimer zandsteen, verbonden met ijzeren stangen. Tussen twee van die palen was een doorgang gemaakt, zodat het vee hier vrije toegang had. De begraafplaats was begroeid met gras, waar het vee kon grazen. Dit tot ergernis van de joodse gemeenschap. Op de grafstenen stond Hebreeuws opschrift van de jaren 1768-1776 en 1846. Een steen had het opschrift: Mozes Hartog. Hij heeft later de naam Van den Berg aangenomen en was niet meer joods.

De bewoner van de Lemerij wil in de oorlog de joodse begraafplaats kwijt. Daarom laat hij er in 1943 varkens op lopen en vraagt de Duitse bezetter toestemming voor het ruimen van de begraafplaats. Wethouder Schabbink wijst er dan op, dat een begraafplaats wettelijk 10 jaar gesloten moet zijn om tot ontruiming over te gaan. Daarom krijgt de bewoner geen toestemming. Omdat varkens voor de joden onreine dieren zijn, wordt op hun verzoek de begraafplaats in 1953 formeel gesloten verklaard. In 1963 is de oude begraafplaats

Locatie van de oude landweer in de Veldweg

De oude begraafplaats bij de Lemerij

onder toezicht van het opperrabbinaat geruimd en zijn de 25 stoffelijke resten en drie grafstenen overgebracht naar de begraafplaats aan de Twijnerstraat.³⁾

Gemeentelijk monument De Lemerij

Het gebied, waar De Lemerij staat, is overgegaan naar de gemeente Hengelo. Bij verkoop moeten boerderij en opstallen behouden blijven. Bovendien moet de boerderij hoognodig worden opgeknapt. Dat wordt in een koopovereenkomst als verplichting opgenomen. Na lang aandringen vanuit het wijkcomité Wensink Zuid en de Heemkundevereniging Borne heeft uiteindelijk Hengelo de boerderij op haar gemeentelijke monumentenlijst geplaatst.

Maar omdat op de boerderij de nodige beperkingen rusten, is besloten, om tot hertaxatie over te gaan. Het resultaat daarvan is, dat het geheel, dat voor de Onroerende Zaak Belasting, getaxeerd staat op € 677.000, voor wat betreft de opstallen op € 0 wordt getaxeerd en de grond op € 142/m² in plaats van € 180/m². De boerderij wordt anti-kraak al twaalf jaar bewoond door kunstenaar Wilfried Lansink. De boerderij vertoonde allerlei mankementen. Op meerdere plekken lekte de regen naar binnen. Lansink heeft allerlei reparaties uitgevoerd om die problemen te verhelpen. Voor € 0 wil hij de boerderij ook wel hebben. Maar hij gaat er niet weg, want na

twaalf jaar geniet je wettelijk huurbescherming.⁴⁾ Vraag blijft nu, of Hengelo woord houdt en het niet zo gaat als met het vorige monumentaal pand Klaas aan de Brug.

De heemkundevereniging en het wijkcomité Wensink Zuid zullen de ontwikkeling rond de boerderij De Lemerij nauwgezet blijven volgen.

Bronnen:

1. *Twentse Courant Tubantia* van 5 juni 2008
2. *Verhalen uit de vorige eeuwen rond de gemeente Borne, Deel 2 – Het Schilt-Buren*; van M.G.E. van Harten-Fransen; Blz. 15-19
3. *Joodse begraafplaatsen*; Van Borghende tot Borne, blz. 82: van Martin Thiehatten
4. *Twentse Courant Tubantia* van 17 januari 2023

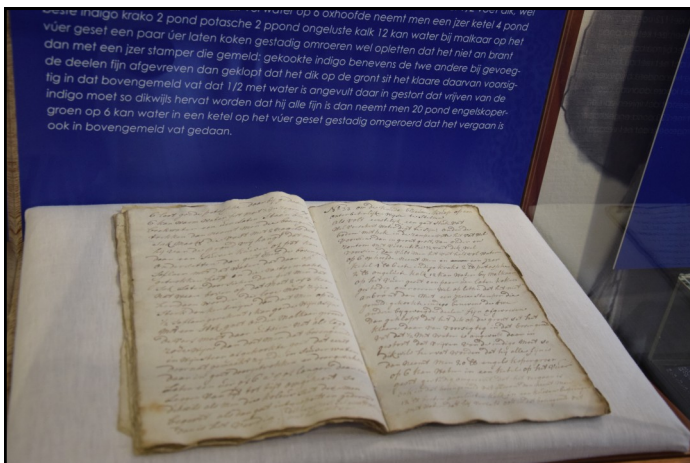

De drie verplaatste grafstenen aan de Twijnerstraat

Geen Delfts, maar Borns blauw

Annemarie Haak

Wildhangen in het Koetshuis; kleuters die een eigen invulling geven aan Vermeers beroemde Het meisje met de parel, een poëziewedstrijd, fietstochten of een wandeling langs monumenten uit de textiel. Maar liefst 18 organisaties hebben zich de afgelopen periode ingezet om uiting te geven aan het thema Borns Blauw, ieder op hun eigen manier. De belangstelling was zo overweldigend dat het museum Bussemakerhuis heeft besloten om de expositie over de kunst van het blauwdrukken te verlengen tot februari 2024.

Het patronenboek van Johannes Antonius Mulder

Aanleiding was de schenking van een patronenboek uit 1811, dat door de Heemkundevereniging geschonken is aan het museum Bussemakerhuis. Bij nader inzien bleek dit een heel bijzonder boek te zijn. Conservator Wilma Witteman verdiepte zich in de historie en ontdekte het bijzondere verhaal achter dit unieke boekwerk. 'Het boek is gemaakt door Johannes Antonius Mulder in 1811. Waarschijnlijk is hij de laatste blauwdrukker uit Borne', zo begint ze haar verhaal. 'Mulder woonde aan de Koppelsbrink en was tevens kruidenier, logementhouder en kastelein van de Halve Maen, een bekend cafeetje om de hoek. Het blauwverven en blauwdrukken was een gecompliceerd proces waarbij in eerste instantie de plant wede werd gebruikt, maar door de kolonisatie van Nederlands-Indië, de opkomst van de VOC, werd indigo ontdekt. Een kleurstof, gewonnen uit bepaalde planten, die een prachtige diepblauwe kleur geeft. Dit in tegenstelling tot wede, dat slechts een lichtblauwe kleur geeft. Als textielregio was Twente uiteraard enorm geïnteresseerd en op de grote plantages in Nederlands-Indië kon er veel verbouwd worden. Daar deed de textielindustrie zijn voordeel mee. "De blauwdrukker werkte echter meestal alleen en stelde zijn eigen recepten samen waarmee hij werkte. Vandaar dat dit patronenboek zo uniek is, want hierin staat precies beschreven welke hoeveelheden

hij gebruikte van de diverse ingrediënten en hoe hij te werk ging. Deze informatie hielden de blauwdrukkers altijd geheim, dat was hun kracht.'

Om te kunnen verven werd een soort pasta gemaakt, pot genoemd, dat vlak voor het proces met water vermengd werd. Dat gebeurde in een hele diepe put, zodat het doek er recht in kon hangen, de kleurstof moest in elke vezel even goed kunnen inwerken. Dat liet de drukker een aantal dagen zo zitten en daarna werd het weer omhoog gehesen. Dat was altijd een heel spannend moment. Indigo heeft het kenmerk dat de stof eerst groen en geel kleurt als er zuurstof bij komt, om vervolgens blauw te worden. Het was dus heel belangrijk dat de

verhoudingen van de ingrediënten klopten! Daar komt het bekende spreekwoord 'zich groen en geel ergeren' vandaan. Was de pot niet goed, dan mislukte het verfproces. Er werden stoffen egaal blauw geverfd zoals onder meer spijkerstof, maar er werden ook stoffen met motieven vervaardigd. Hiervoor maakte de blauwdrukker een mal, meestal van perenhout. Deze mal werd beschilderd met de pasta en dan steeds op de stof gedrukt, zodat er een patroon ontstond. Dit was een tijdrovend proces. Er werd zowel enkelzijdig als dubbelzijdig bedrukt.

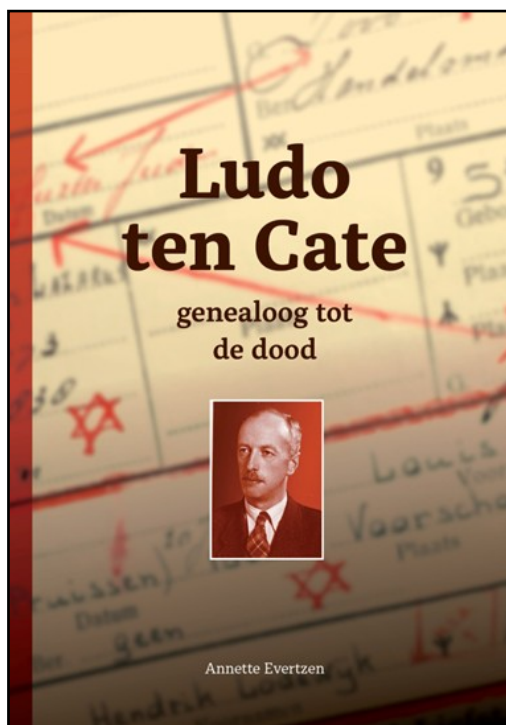
Stempel met afdruk

Hiervan werden onder meer zakdoeken, schorten, omslagdoeken en blouses gemaakt. 'Dat de verfstof zich uitermate goed aan de stof hechtte, vertelt het verhaal van de geit die per ongeluk in een put met het verfmengsel viel en vervolgens als blauwe geit verder door het leven moest,' lacht Witteman. 'Er staat nog altijd een beeld van dit ongelukkige slachtoffer in Het Spanjaard, het vroegere kantoor van de textielgigant.' Ook zijn er veel spreekwoorden en gezegdes ontleend aan het blauwverven en blauwdrukken, waaronder een blauwe maandag, een blauwtje lopen, bont en blauw slaan en blauw bloed.

Op de expositie zijn tevens een aantal stempels en doeken te bewonderen uit Staphorst van de familie Vloedgraven. Dit was de laatste familie blauwdrukkers in Nederland. Hun atelier is nog volledig bewaard gebleven. 'We zijn heel trots op deze collectie want het is de eerste keer dat de familie deze stukken uitleent! De bezoeker kan dus de eigen ontwerpen van de familie bewonderen met namen als: schotteltie, gulden, gespen. Zowel de mallen als de bedrukte doeken zijn te zien.'

Zo werd de stof in de put gehangen

Ludo ten Cate, genealoog tot de dood werpt een scherp licht op het leven van de genealoog Ludo ten Cate. Als hoofd van de Centrale Dienst voor Sibbekunde tijdens de Tweede Wereldoorlog was Ten Cate de autoriteit op het gebied van afstammingsonderzoek.

In dit boek onthult Annette Evertzen het complexe karakter van Ludo ten Cate en onderzoekt zij de vraag hoe deze man tot zijn keuzes is gekomen. In hoeverre heeft zijn eigen afstamming daar een rol in gespeeld? En hoe kon hij na de oorlog weer doorgaan met stamboomonderzoek en daar zelfs over publiceren? En waar kwam zijn fascinatie voor Borne vandaan?

Annette Evertzen heeft mensen gesproken die hem gekend hebben en vond in plaatselijke archieven eigen exemplaren van zijn boeken, met aantekeningen, knipsels en brieven. Het geeft een ontluiserend beeld van een man die tot zijn eigen dood bezig was met stamboomonderzoek waarmee hij zoveel mensen de dood injoeg.

Verkrijgbaar in de boekhandel.

De offersteen

Bertie Velthuis

In de 2de uitgave, die van augustus van de Boorn en Boerschop van dit jaar vertelde ik over het “vinden” van de offersteen in de (zij)tuin van het notariskantoor Kühlmann aan de Bekenhorst 15 te Borne. In het dagblad Tubantia stond boven het artikel dat over de “vondst” berichtte, de kop : “Dit is de heilige graal van Twente”. Deze uitdrukking verwijst naar een relik of ander magisch voorwerp waar vanaf de twaalfde eeuw naar werd gezocht. Meer concreet het is de beker waar Jezus en zijn apostelen uit dronken. In de loop van de eeuwen is de zoektocht belangrijker geworden dan het voorwerp, de beker, zelf. Het gebruiken van deze uitdrukking verwijst naar het vinden van iets bijzonders, iets waar lang naar is gezocht. Het gebruik van deze uitdrukking is hier niet geheel op zijn plaats. Lang is namelijk niet naar de steen gezocht, er waren zelfs mensen die wisten waar de steen zich bevond. Wel heeft de gevonden steen iets met religie te maken. Mogelijk is het een Germaanse offersteen. Naar het zich laat aanzien, weet men al langer dat het hier om een bijzondere steen gaat. Een zwerfkei, belangrijker dan de vele andere zwerfkeien die in het oosten van ons land worden gevonden Bij de steen staat namelijk een klein, nogal gehavend bordje, met de tekst “Richtersteen”. En tevens staat op het bordje “orstpl”. Uit nader onderzoek blijkt dat dit uitgelegd moet worden als Dorsetplein. Op basis hiervan denk je aan een steen waarbij in oude tijden recht werd gesproken. Toch schuilt in de uitdrukking “heilige graal van Twente” mogelijke enige waarheid. De steen heeft waarschijnlijk iets met religie te maken. Mogelijk is het een offersteen. En mogelijk heeft ze iets met de oorsprong van het dorp Borne te maken. In dit artikel zal ik proberen deze nieuwe hypothese te verduidelijken

Het “vinden” van de steen

Voor een bijeenkomst in de Grolsch Veste te Enschede, nu ruim drie jaar geleden, waren alle Heemkunde verenigingen, Historische verenigingen en “clubs” met gelijke doelstellingen van Twente uitgenodigd. Wij werden ontvangen door de heer Willy Berends. Hij wees ons op de unieke situatie m.b.t. de supporters van F.C. Twente. Ieder dorp of stad in Twente heeft een eigen supportersvereniging, die ieder middels een spandoek met de meest fanatieke en duidelijke teksten rondom het veld aan de tribunes hangt. Bij geen andere voetbalclub in Nederland is dit het geval. Volgens de heer Berends had dit te maken met de grote mate waarin Twente zich een eenheid, meer eenheid, voelt dan dat dit in andere streken het geval zou zijn. En deze eenheid vindt volgens hem zijn oorsprong in het feit dat in dit gebied vanaf voor onze jaartelling een kleine “zelfstandige” Germaanse stam, “de Tubanti” (De Tubanten) woonden. De gewoonten, gebruiken, normen en waarden van die stam zouden nog steeds in de volksaard van de “Tukkers” voortleven. Hij was voornemens over de eenheid van Twente, en het ontstaan hiervan een film te maken.

Twee jaar later werd ik door hem gebeld met de vraag of ik wist waar “de offersteen” in Borne lag. Ik wist dat niet. Ik heb enkele kenners van de historie van Borne gevraagd, maar zij wisten het ook niet. Nooit van gehoord. Weer enkele maanden later werd ik weer door hem, een goede onderzoeker is vasthoudend, gebeld. Gelijktijdig met de vraag verwees hij naar een brief van de heer A.C. Meyling (Albert) zoals deze in 't Inschrien, 8ste jaargang, 4

oktober 1976 is opgenomen ('t Inschrien is het kwartaalblad van de Oudheidkamer Twente). De inhoud van de brief luidt als volgt:

Zwerfkei te Borne.

Ongeveer 60 jaar geleden vertelde mijn vader mij dat hij van zijn vader gehoord had dat er in het midden van de markt te Borne een zwerfkei begraven lag. Wij waren toen jongelui en vonden deze overlevering belangrijk genoeg om er een onderzoek naar in te stellen. De kei, zo zei men, was het verzamelpunt geweest van schoolkinderen en ander “min volk” waartegen zij uitrustten en soms de nacht doorbrachten. Dit verdreef de omwonenden en men besloot de kei te laten zakken. Er werd een onderzoek ingesteld. Bij smid Steinman werd een lange ijzeren pin besteld met scherpe punt en met dit instrument werd het centrum van de markt afgepeild. De pin werd tussen de kinderkopjes in de markt gedreven en, na langdurig zoeken, werd de ligplaats van de kei gelokaliseerd. Het gemeentebestuur gaf toestemming tot opgraven en zo kwam de monoliet tevoorschijn. Minder groot dan wij ons hadden voorgesteld maar toch van behoorlijke afmeting. Een platte steen, men zou zeggen een offersteen. Waar moest men met de steen naar toe? Hij kwam per slot te liggen in de voortuin van perceel Dorsetplein 8, ongeveer 60 meter van de vindplaats waar hij nu ligt op een gazonnetje in het midden van de bloemen. (huis is nu aangekocht door de gemeente). Niemand weet dit, want de “schatgravers” van toen zijn waarschijnlijk allen gestorven of zijn zeer oud. Er is tegenwoordig een streven oude monumenten en huizen te sparen. Dit monument uit oeroude tijden komt hiervoor zeker in aanmerking. Zou het niet wat

zijn deze steen terug te brengen naar de oude plaats. Misschien kan er dan een auto minder geparkeerd worden. Zou het niet kunnen dat het gemeentebestuur of de burgemeester een nummer van 't Inschrien zou worden toegezonden zodat zij dit verhaal kunnen lezen? Dit zou zinvol zijn.

Toen Albert Meijling deze brief schreef was hij 86 jaar.

De steen zal, op basis van het verhaal van Albert, dat het in 1976 ongeveer 60 jaar geleden was, dat zijn vader het verhaal vertelde over de ingegraven steen. Dit is omstreeks 1916 geweest en moet de steen toen zijn opgegraven. Albert was toen 26 jaar. Maar Albert schrijft "wij waren toen jongelui". Denkende dat hij toen ongeveer 20 jaar was, dan moet de steen 66 jaar voor 1976, dus in 1910 zijn opgegraven.

Bij het laten zakken van de steen ging men als volgt te werk: Men groef een diepe kuil onmiddellijke naast de steen en rolde deze er in. Zand er over en de klus was geklaard. Wanneer de steen is laten zakken kan uit de brief minder goed worden afgeleid. Albert schrijft dat "zijn vader van zijn vader had gehoord dat". Zijn vader, Herman Meijling, de stichter van de brouwerij Hengelo's Bier, is geboren in 1846. Kennelijk is zijn vader geen ooggetuige geweest van het laten zakken van de steen. Waarschijnlijk was hij toen nog niet geboren. Willy Berends geeft als datum van ingraven 1831. Dit is zeer wel mogelijk. Geconcludeerd kan worden dat de steen wellicht wel 100 jaar (of meer) onder het Markplein, het latere Dorsetplein, heeft gelegen.

Op basis van de informatie uit de brief van Albert, heb ik Willy Berends enkele namen van oudere bewoners van het oude centrum van Borne doorgegeven. Bij de eerste de beste die hij vervolgens belde, te weten Joop Kroeze, was het meteen raak. Joop "kende" de steen, wist waar deze had gelegen en waar hij nu lag, namelijk bij het notariskantoor Kühlmann aan de Bekenhorst. Joop is geboren en getogen in het pand de Harmonie. Zijn moeder en enkele van haar broers, de heren Kamman, hadden hier tot midden jaren 70 een groentewinkel. Hij heeft de steen in de tuin van de villa Dorsetplein 8 zien liggen.

De woning (villa) Dorsetplein 8 werd gedurende bijna 20 jaar, tot 1969, bewoond door Dr. H. Meyling, broer van Albert Meyling. Dr. H. Meyling heeft 40 jaar in de Haag een bloeiende praktijk als oogarts gehad. Een van zijn patiënten was koningin Wilhelmina. Buurjongen Joop Kroeze paste op de villa en onderhield de tuin wanneer de heer Meyling afwezig was. Hij heeft nog enkele (keuken)stoelen uit de woning (villa). De stoelen zien er "koloniaal" uit. (Joop denkt niet dat koningin Wilhelmina hierop wel eens heeft plaatsgenomen.) Dr. H. Meijling is aan het begin van zijn carrière jaren oogarts in Indonesië geweest. H. Meyling overleed op 84 jarige leeftijd. Na zijn overlijden is de woning nog enige jaren bewoond door zijn huishoudster.

In de brief van Albert wordt ook naar Dorsetplein 8 verwezen als de plaats waar de steen na het opgraven is neergelegd. Hij schrijft "in de voortuin van het perceel Dorsetplein 8. De keuze voor deze nieuwe plek voor de steen was voor Albert logisch, want dit was de woning van zijn grootmoeder van moeders zijde, de fam. van Cleeff. Dit was voor hem een gemakkelijk te organiseren plek. Bovendien was de afstand slechts 60 m. zo schrijft hij. Waarom zou met, zeker in die tijd zo ver met de steen gaan "sjouwen?". Opa van Cleeff was chicoreifabrikant. Deze woning is afgebroken en in de dertiger jaren en vervangen door een woning (villa) van de fam. Meijling en is vanaf 1977 in gebruik bij notariskantoor Kühlmann. Het notariskantoor is in 1993 afgebroken, om plaats te maken voor het winkelcomplex met o.a. de Lidl en appartementen. Bij de sloop van het notariskantoor is de steen door de vader van Jeroen Kühlmann, de huidige notaris naar het nieuwe notariskantoor aan de Bekenhorst jn verplaatst.

Offersteen in de tuin van notaris Kühlmann

Offersteen

Albert Meijling schrijft "een platte steen, men zou denken een offersteen".

Waarom zou deze steen een offersteen zijn? In een aantal steden en dorpen in Twente, de Achterhoek en Drenthe ligt nabij de oude kerk een zwerfkei van bijzonder grote afmetingen. Dit is het geval in o.a. Oldenzaal, Rijssen, den Ham en Neede. Er zijn ook stenen waarvan bekend is, dat deze vroeger onder het altaar van de kerk hebben gelegen. Enkele van deze stenen zijn in de kerk of de toren ingemetseld. De hypothese is nu dat bij de komst van het Christendom op heilige plaatsen van de Germanen, daar waar zij hun rituelen, als offers, aan de goden brachten, kerken werden gebouwd. Een handelswijze vergelijkbaar met "de werkwijze" waarbij Germaanse feesten tot Christelijke feesten als Kerstmis en Pasen, werden omgevormd. De Bornse "offersteen" moet, in deze theorie, dus eerst nabij de

Oude Kerk gelegen hebben. Later zal ze verplaatst moeten zijn naar het marktplein, thans Dorsetplein. De Bornse "offersteen" is voor een zwerfkei redelijk groot. Bijzonder is dat de steen aan een zijde geen ronde vorm heeft. De steen is aan de bovenzijde namelijk bijzonder plat, als ware het een tafel. De steen is erg donker van kleur. Het is zeker mogelijk dat juist de steen een functie heeft gehad bij Germaanse rituelen. Jaap Grotenboer schrijft hierover in zijn boek "de Oude Kerk van Borne", nadat hij eerst heeft verteld over de, via archeologisch onderzoek gevonden kleine gemeenschappen (buurtschappen), een in de Zuid Esch en een tweetal in de Stroom Esch (rond het graf van de "ridder van Borne), het volgende: Een dergelijke noaberschap, kleine gemeenschappen kende vaak een centrale vergaderplaats waar problemen werden besproken en geschillen werden opgelost. Zo'n plaats zou kunnen worden gezocht op een natuurlijk kruispunt, bijvoorbeeld daar waar de Bornse Beek en de Woolderbeek samenvloeien. Vlakbij de plek waar "verreweg de oudste begraafplaats is, die uit het jaar 1.000 dateert rond bij de Oude of Stephanuskerk". Ook vertelt hij over de geleidelijke overgang van het door de Germanen aangehangen geloof naar het Christendom. Hij geeft hiervan 2 voorbeelden. De meest aansprekende is de christelijke wijze waarop de "Ridder van Borne" werd begraven, namelijk met zijn voeten richting het Oosten, maar, op grond van heidense denkbeelden en gebruiken, met rijke grafgift. Zo werd hem toegang gegarandeerd tot zowel de hemel als het walhalla! Het tweede voorbeeld dat hij geeft handelt over een gebeuren in 1216 op de feestdag van Petrus en Paulus, waar de gelovigen op het heilige kerkhof feest vieren, niet naar de pastoor luisteren en in de roes de formele regels van de kerk niet in acht nam. Men verviel, waarschijnlijk uit macht der gewoonte, in een heidense reidans, een vruchtbaarheidsdans, die gebruikelijk was bij de viering van de zonnewende. Jaap wil met deze voorbeelden m.i. zeggen dat de overgang van het Germaanse geloof naar het christelijke geloof een geleidelijk en langdurig proces was. Mij spreekt de redenering dat de eerste christelijke kerken werden gebouwd op plekken waar de plaatselijke bevolking bij gelegenheden "toch reeds "de gang naar toe had" het meest aan. In de combinatie met het gegeven dat Germaanse feestdagen werden omgevormd naar Christelijke feestdagen, lijkt dit erg voor de hand te liggen. Daarnaast geeft het bouwen van een Godshuis voor een nieuwe religie op een plek waar eerder een Godshuis van de "oude" religie stond een zekere vorm van macht, van overwinning. Op meerder plekken, denk aan Istanboel met de Hagia Sophia (van christelijke kerk naar islamitische moskee) en aan de kathedraal in Sevilla (van moskee naar kathedraal). Met zekerheid is niet te zeggen of betreffende steen een offersteen is, maar het zou kunnen.

Verplaatsen van de offersteen naar de Nederlands Hervormde kerk.

Op weg naar de Oude Kerk

Albert roept op de steen terug te brengen naar de oude plaats. Op de vraag wat precies de oude plaats is, geeft hij geen antwoord.

Er is, in overleg met de verschillende betrokkenen, ondanks de onzekerheden over "haar verleden" besloten de steen naar de Oude Kerk te verplaatsen. Jeroen Kühlmann heeft besloten de steen aan de inwoners van Borne te schenken. Het kerkbestuur heeft besloten de steen op haar terrein een mooie plek te geven. Infra, Sloop en Milieutechniek Dusseldorp te Borne heeft aangeboden de steen gratis te verplaatsen. Als Heemkunde Borne hebben wij de coördinatie van het gebeuren op ons genomen.

Vrijdag 20 oktober was het zover. We troffen het niet. Een kille oktoberdag, met veel wind en regen. Maar wel een bijzondere, ja zelfs historische dag Om 17.00 uur hadden ongeveer 25 mensen zich bij Notariskantoor Kühlmann, Westerhof en de Kok aan de Bekenhorst verzameld, om getuige te zijn van de precisie en het gemak waarmee machinist Jan Platenkamp met de 16 ton mobiele kraan van Infra, Sloop en Milieutechniek Dusseldorp te Borne de steen oppakte. De steen, met afmetingen van ongeveer 1,40 m x 1,40 m bleek gemiddeld een dikte van ongeveer 0,45 m te hebben en ook aan de onderzijde vrijwel plat te zijn. De mobiele kraan droeg het gewicht van ruim 2 ton, via de Bekenhorst, de Marktstraat en de Oude Kerkstraat naar de Oude Kerk. De stoet werd voorafgegaan door de assistent van de machinist Hermanto en een aantal aanwezigen, terwijl achter de stoet ook belangstellenden liepen. Bij de kerk is ze voorzichtig over het muurtje met ezelsruggetje naast de toren gelegd. Toen ze lag, nam Jeroen Kühlmann het woord. Hij droeg de steen namens zijn kantoor over aan de Bornse gemeenschap. Hij sprak de wens uit dat de steen hier nog vele duizenden jaren mag

*De steen, op zijn definitieve plek, wordt overgedragen aan de Oude Kerk
V.l.n.r. Jeroen Kühlmann, Joop Kroeze, Geri van den Endt, Willy Berends en Bertie Velthuis*

liggen. Geri van den Endt, de voorzitter van de Protestantse gemeente Borne, nam dit geschenk vol overtuiging in ontvangst en zei er goed voor te zullen zorgen. "We zullen hem poetsen". Door Geri werden we in de Potkaamp uitgenodigd. Daar waren we, nat en koud, wel aan toe. Ons wachtte koffie en koek. Annemarie Haak bedankte Jeroen Kühlmann voor de goede zorgen waarmee vader en zoon Kühlmann de offersteen hebben omgeven. Tevens dankte zij de fa. Dusseldorp voor het gratis beschikbaar stellen van mensen en materieel.

Namens het gemeente bestuur sprak wethouder Martin Velten. Hij memoreerde de geschiedenis van Borne, die zo verbonden is met die van de oude kerk. Tevens sprak hij over de waarde van het blijven behouden van de van dit verleden, hier in de vorm van deze steen.

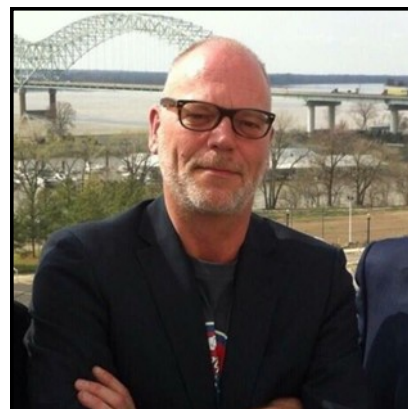
Willy Berends wees op het vele werk dat Albert Meijling voor de cultuurhistorie van Twente heeft verricht. Het vinden van de offersteen is hiervan het concrete bewijs. Hij vertelde ook over de zoektocht die hij het afgelopen jaar heeft verricht naar stenen met een mogelijk zelfde geschiedenis als de Bornse steen. Hij heeft ruim 600 plaatsen in Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en het aangrenzende deel van Duitsland bezocht. Op 102 plekken vond hij bij oude kerken een steen. Alleen de Bornse steen is gedurende de eeuwen wat verder van de kerk verwijderd geraakt. Ze is nu weer op de plek waar ze ooit heeft gelegen.

Adrie Hemmink, werkzaam bij het Twentehoes, sprak over het belang van de Oudheidkamer en de Twentse Sproak. Ze noemde Willy Berends in deze een voorvechter.

Na een kort gezellig samenzijn liep de Potkaamp langzaam leeg. Jeroen Kühlmann liep nog even langs de offersteen en gaf hem een "schouderklopje".

Voorzitter van Heemkunde Borne, Annemarie Haak, bedankt alle aanwezigen voor de hulp en belangstelling

Willy Berends

De Twickelse koers in een maatschappelijk dilemma.

Frans Claas

In de huidige actualiteit zijn thema's als **energietransitie** en **stikstofprobleem** aan de orde van de dag. Natuur en agrarische bezigheid dreigen als tegenpolen neergezet te worden. Dat ervaar ik als zeer bevreemdend, omdat de agrarische sector en natuurontwikkeling elkaar eeuwenlang hebben aangevuld. Het prachtige Twentse landschap is daar een perfect voorbeeld van.

Allerlei van hogerhand opgelegde stimuleringen en beleidsmatige keuzes in pakweg de afgelopen 70 jaar hebben helaas geresulteerd in een sterke polarisering tussen natuur en agrarische activiteiten, met allerlei dilemma's van dien. Gevolg van dit beleid is dat ons land nu letterlijk 'vastzit' in elkaar bijtende belangen.

Inmiddels zijn er tal van artikelen en boeken geschreven over een manier om uit deze impasse te komen. In dat kader was ik benieuwd naar de manier waarop Stichting Twickel dit aanpakt; op hun landgoederen gaan Natuurbehoud en –ontwikkeling met Agrarische activiteiten samen. Hoe krijgen zij het voor elkaar om beide doelen in een redelijke harmonie samen te brengen? Wat is de visie van waaruit zij opereren?

Opmaat tot een uitweg ?

Stichting Twickel.

De Stichting Twickel bezit en beheert in totaal ongeveer 7.400 ha grond. Het geheel bestaat uit een aantal verschillende landgoederen, t.w. **Twickel, Brecklenkamp, Lage** (in Duitsland, net over de grens bij Ootmarsum), **Hof te Dieren, Gelderse Waard, Nettelhorst en Wassenaar**. Daarmee is het een van de grootste landgoedbeheerders in Nederland.

De Rentmeesterij

De eerste vermelding over het Landgoed Twickel (onze 'buur' dus ..) stamt uit 1347. Het landgoed is natuurlijk een prachtig natuurgebied, maar omvat ook zo'n 150 pachtboerderijen, ook in Borne. Zo'n 50 ervan zijn nog een agrarisch bedrijf. Ogenscheinlijk gaat dat goed samen en dat vermoeden werd gesterkt door een brief van Stichting Twickel gericht aan Provinciale Staten in het kader van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied, waarin zij

letterlijk aangeven, dat landbouw en hoge natuurwaarde wel degelijk samen kunnen gaan; dat gebeurt op Twickel immers al eeuwen!

Nadere toelichting van het thema.

Bij de energietransitie hebben we het over het broeikasgasprobleem, een wereldwijd probleem dat leidt tot klimaatverandering.

Broeikasgassen zijn van nature aanwezig en noodzakelijk voor een comfortabele evenwichts-temperatuur op aarde¹⁾. Door zijn enorme overproductie heeft de mens zoveel extra broeikasgas geproduceerd, dat de evenwichtstemperatuur (het wereldwijde evenwicht tussen opwarming en afkoeling) ernstig verstoord is.

Het stikstofprobleem is een **Nederlands** probleem²⁾. In de kern heeft dat te maken met de grote intensiviteit van de Nederlandse landbouw en veeteelt in ons relatief kleine landje.

Onze lucht op aarde bevat 78% stikstof (N₂), voor de rest bestaat die vrijwel geheel uit zuurstof³⁾.

De molecuul stikstof bestaat uit 2 atomen, die samen één van de sterkste verbindingen vormen in de natuur. Stikstof is dan ook nauwelijks reactief en kan door planten niet opgenomen worden. Dat kan alleen met reactieve stikstofverbindingen, b.v. ammoniak. Stikstof is nodig voor de opbouw van eiwitten.

Hoewel stikstof dus een essentiële voedingsstof is (mest!), betekent een teveel aan stikstof, dat de biodiversiteit afneemt. Planten die van een voedselarme omgeving houden verdwijnen. Met het verdwijnen van die planten sterven ook insecten en andere beestjes uit, die daarvan afhankelijk zijn. En dit proces zet zich verder voort. Ons ecosysteem, een duizelingwekkend web van organismen, wordt

door te grote uitstoot van stikstof aangetast.

In zijn boekje 'Uit de Shit' geeft Thomas Oudman aan, dat om tot een uitweg te komen het essentieel is om te begrijpen, dat de stikstofuitstoot **niet** het **probleem** is, maar een **symptoom**. Het echte probleem is in zijn visie, dat het huidige landbouwbeleid de primaire taak van de landbouw veronachtzaamt, namelijk het verzorgen van het ecosysteem, zodat wij mensen daarin kunnen floreren.

De Twickelse Koers.⁴⁾

Citaat uit de brief d.d. 14 juni 2023, die Stichting Twickel als reactie op het concept-ontwerp PPLG⁵⁾ stuurde naar de Provinciale Staten:

"... Wij missen tot nu toe de integrale blik op het landschap als geheel en een gedegen visie op de omgang met water. In de kern is de te beantwoorden vraag 'in wat voor een landschap willen we met elkaar leven?'..."

... Wij weten dat het kán. Landbouw en hoge natuurwaarde kunnen wel degelijk samengaan, want dat doen we op Twickel al eeuwen. We moeten met elkaar tot praktische oplossingen komen om het landschap, de bodemkwaliteit, biodiversiteit en waterbergend vermogen in samenhang te verbeteren en kunstmestgebruik, grondwater-onttrekking en chemieverbruik te reduceren."

Het zijn een paar zinnen, maar met een enorme strekking. Nieuwsgierig geworden naar de dagelijkse praktijk ervan mocht ik een gesprek hebben met Mevr. Renske Solkesz, het hoofd van de afdeling 'Groen' bij Stichting Twickel. Een samenvatting van het gesprek:

Gezien de omvang van het landgoed denkt Stichting Twickel met haar pachters een voorbeeld-functie te kunnen vervullen. Zij willen laten zien dat, en op welke wijze, landbouw/veeteelt en natuurwaarde samen kunnen gaan en elkaar versterken in plaats van tegenwerken.

Voor Stichting Twickel is de focus van het beheer: **bodem, water en biodiversiteit**. Op Twickel is de verdeling natuur (bos en natte heide) en landbouw⁶⁾ ongeveer fifty/fifty. Om de natuur te versterken is het van groot belang om natuurvlakken met elkaar te verbinden. Dat kan bijvoorbeeld door verdwenen houtwallen, hagen en

De Noordmolen

houtsingels terug te brengen in het landschap. Dat vergroot de biodiversiteit. Bijkomend voordeel is, dat het landschap er fraaier van wordt.

De Twickelse boerderijen zijn relatief extensief, d.w.z. dat het aantal koeien per hectare lager ligt dan het landelijk gemiddelde. Stichting Twickel meent, dat een landbouwsysteem waarin de zorg voor het totale ecosysteem centraal staat, essentieel is voor de toekomst van de landbouw.

Dat kan uiteraard alleen als duurzame landbouw ook rendabel is. Stichting Twickel stimuleert in dat kader projecten om producten van het landgoed direct te verkopen. Een aantal Twickelboeren produceert nu bijvoorbeeld 'Twickelkaas' en sinds kort is er ook 'Twickelbrood' te koop. Zowel de ingrediënten voor de kaas als het brood⁷⁾ zijn afkomstig van het landgoed. Naast het feit, dat dus geen lange

transporten nodig zijn, zijn alle ingrediënten verantwoord geproduceerd, bijvoorbeeld door middel van strokenteelt⁸⁾.

Wat in het gesprek voortdurend doorklonk is het proberen de 'menselijke maat'⁹⁾ te doen terugkeren in de landbouw. Zo geeft men ook de ruimte aan een voeder-experiment voor de koeien. Alle eiwit (lees 'stikstof'), dat teveel gegeten wordt zorgt via de mest voor stikstofuitstoot in de vorm van ammoniak. Door de samenstelling van de mest te meten en het voer voor de koeien daar op af te stemmen, kunnen boeren hun stikstof-emissie met soms wel 30%

Wandelpad

verminderen.

Stichting Twickel realiseert zich erg goed, dat de oplossing voor zowel de energietransitie als het stikstofprobleem meer vraagt dan de eigen experimenten op landgoedschaal. Wet- en regelgeving, financieringsmogelijkheden en de afzetmarkt zijn van grote invloed. Hoe verantwoord er ook gewerkt wordt, per saldo moet het wel lonend zijn. Zo vraagt het onderhoud van het landschap tijd en inzet van de boeren, die nu nog onvoldoende vergoed wordt. In de visie van Twickel is agrarisch natuurbeheer (denk aan kruidenrijk grasland, gebruik van ruige stalmest of een hogere grondwaterstand) een cruciale dienst aan de maatschappij, die beter beloond zou moeten worden. Als maatschappij krijgen we dan veel meer dan alleen voedsel, namelijk een mooi gevarieerd landschap met veel meer leven, schoon water, waterbuffering in de bodem en CO2 opslag.

Binnen het Provinciaal Programma Landelijk Gebied wil Twickel met haar pachters en de omringende partners graag concrete plannen maken.

In de agro-ecologische aanpak, die Stichting Twickel voorstaat, maakt landbouw gebruik van natuurlijke ecosystemen zonder deze te beschadigen. Stichting Twickel is er zich terdege van bewust, dat samenwerking met de omgeving essentieel is en dat boeren een redelijk inkomen moeten kunnen vergaren, wanneer zij iets veranderen in hun bedrijfsvoering. Per slot is het wel hun broodwinning. Wat betreft de energietransitie probeert de Stichting het beheer van het landgoed zo duurzaam mogelijk te organiseren. Bijvoorbeeld door de monumentale panden te isoleren en de plaatsing van zonnepanelen te stimuleren. Het kasteel wordt zelfs verwarmd met het hout, dat vrijkomt bij het onderhoud van hakhoutpercelen en alle houtwallen en hagen.

Maar ook bij de energietransitie staat de landschappelijke kwaliteit altijd voorop. Vanuit natuur-landschappelijk oogpunt is Stichting Twickel tegen plaatsing van grote windturbines, die vanuit de kern van het landgoed zichtbaar zijn. Naast 'landschapsvervuiling' betekenen die turbines ook gevaar voor vogels en brengen onrust in het landschap.

In breder perspectief.

Als Heemkundevereniging kan de teloorgang van het landschap ons niet onberoerd laten. Zelfs als import-Twent zie ik hoe in pakweg 25 jaar tijd grote stukken prachtig landschap opgeofferd zijn aan woningbouw en bedrijvigheid. Natuurlijk is dat tot op zekere hoogte onontkoombaar, maar waar ligt de kritische grens? De huidige energie- en stikstofcrisis drukken ons stevig met de neus op het feit, dat we zo niet door kunnen blijven gaan. De vraag is dan welke weg we kiezen; blijven we doorgaan met het bestrijden van symptomen

of kiezen we voor een aanpak van het wezenlijke probleem, namelijk dat we onze bodem ernstig verziekt hebben en ons moeten gaan richten op herstel daarvan?

In dat kader ervoer ik het als een verademing om te vernemen hoe Twickel, als grote speler in dit veld, met het probleem omgaat. Zij kiezen duidelijk voor de optie van 'herstel' en zijn daar daadwerkelijk al mee aan het experimenteren. Zoals uit het artikel moge blijken, zijn zij helder in hun stelling, dat herstel mogelijk is. Wel zijn daar een aantal voorwaarden voor nodig, die om politieke besluitvorming vragen. Laten we hopen, dat de wijsheid van de 'menselijke maat' het gaat winnen van de economische wijsheid.

Wij mogen ons in Borne (en eigenlijk in heel Twente) erg gelukkig prijzen met een buur als Twickel.

Een prachtig landschap met mooie natuur, dat over het algemeen harmonieus samengaat met de agrarische bedrijven op het landgoed en bovendien een geweldig wandel- en fietsgebied, waar velen hun verpozing zoeken en de rust hervinden. In mijn ogen is Twickel het levende bewijs, dat natuur en agrarische bedrijvigheid wel degelijk kunnen samengaan; een bewijs, dat stoelt op eeuwen ervaring.

Laten we hopen, dat hun aanbevelingen in het kader van de PPLG niet aan dovemans oren zijn gericht!

Nawoord.

Graag wil ik mijn dank uitspreken aan mevr. Renske Solkesz voor haar bereidheid me te ontvangen en haar betrokken en heldere informatie en toelichtingen. De visie van Twickel kreeg daardoor niet alleen een gezicht, maar ging ook leven voor me.

Bronnen

Boek 'Wetenschap is geen mening' van Roel Grit

Boek 'Uit de Shit' van Thomas Oudman

Boek 'De StikStofFuik' van Arnout Jaspers

Documenten van Twickel; Brief aan Provincie en enkele passages uit 'Landgoedontwikkelingsplan Twickel'

Gesprek met Mevr. R. Solkesz (Hoofd "Groen") van Stichting Twickel

De Wendezoele

Noten:

1) Zie 'Wetenschap is geen Mening' van Roel Grit

2) In zijn boek 'De Stikstoffuik' ziet Arnout Jaspers dat anders. Zo bestempelt hij de Po-vlakte als ammoniakkampioen van de EU en niet Nederland. Dat laat onverlet, dat het stikstofprobleem een Nederlands probleem is; de reden is een complex aan factoren, maar simpel gezegd is de grote intensiviteit van onze landbouw en veeteelt afgezet tegen de ruimte, die we in Nederland hebben, de reden waarom het in ons land een probleem is. Arnout Jaspers heeft gelijk als het gaat over de Po-vlakte, maar over heel Italië gezien valt de uitstoot dan weer mee. Het bijzondere van het boek van Arnout Jaspers is, dat hij heel anders naar het probleem kijkt. Op zichzelf de moeite waard om er kennis van te nemen.

3) Als de zuurstof aan de lucht onttrokken wordt, dan stik je; vandaar de naam 'stikstof'.

4) De tekst onder dit kopje is gebaseerd op een gesprek met Mevr. Renske Solkesz (Hoofd 'GROEN' bij de Stichting Twickel) en enkele passages uit het 'Landgoedontwikkelingsplan Twickel' en hun brief aan de Provinciale Staten.

5) Provinciaal Programma Landelijk Gebied

6) Met de term landbouw worden in het artikel ook aanpalende sectoren als veeteelt, zuivelproductie e.d. bedoeld. Het komt de duidelijkheid namelijk niet ten goede door telkens de hele riedel te vermelden.

7) De broden Dolly, Marie en Baguette d'Orange worden gemaakt met desem van sinaasappelen van de oranjerie, meel van de Zendersche Es en 'slow' gebakken in een oude stenen oven in Lage.

8) Bij strokenteelt worden, in tegenstelling tot monocultuur, op een perceel meerdere gewassen in stroken naast elkaar geteeld. De diversiteit aan gewassen gaat hiermee omhoog, wat bijdraagt aan een toename in onder- en bovengrondse diversiteit aan gewas-specifieke soorten. Doordat er afwisseling is in gewassoorten kunnen ziekten en plagen zich minder snel verspreiden, waardoor er minder gewas beschermende middelen nodig zijn. (definitie volgens 'landbouwmetsnatuur.nl')

9) De menselijke maat betekent 'de ander met diens vragen, gevoelens en behoeften serieus nemen.' In het kader van dit artikel gebruik ik het als synoniem voor 'kleinschaligheid, menselijk contact en beheersbaarheid'.

Voorplein van het kasteel Twickel

Veertig jaar Wereldwinkel (3)

Henk Kraaijenbrink

In 2022 had Borne al 40 jaar een wereldwinkel. Een winkel gedreven door vrijwilligers. In drie artikelen zal op de geschiedenis ingegaan worden:

Van rietsuiker naar zuivere koffie, het traject tot het ontstaan.

De roerige jaren van 1982 t/m 1985.

In rustiger vaarwater.¹⁾

In 'Boorn & Boerschop' van augustus 2022 verscheen artikel één over de STOS als voorloper van de huidige wereldwinkel die in 1982 van start ging. Het directe ontstaan in relatie tot de gemeente werd in het tweede artikel beschreven. Dat ging over de hectische periode 1982 - 1985 van de wereldwinkel. Aan het einde van deel 2 schreef ik: "In deel 3 zal uitvoerig worden ingegaan op de activiteiten die de Wereldwinkel Borne zoal ondernomen heeft". Hieronder in vogelvlucht 40 jaar wereldwinkel.

In rustiger vaarwater.

Deze titel zou kunnen suggereren dat er weinig activiteiten waren. Integendeel, na de oplossing van het huisvestingsprobleem in 1985 en de verhuizing naar de Grotestraat, konden bestuur en medewerkers zich volop bezighouden met de doelstelling van de wereldwinkel. En dat in rustig vaarwater. Dus zonder problemen met huisvesting en de gemeente. Waarschijnlijk was die ook blij dat ze van de actiebereide medewerkers geen last meer hadden. Met de STOS (zie deel 1 van deze serie) bestond die relatie nog wel. Een STOS-lid had formeel zitting in het bestuur van de wereldwinkel. De 'uitgeholde' STOS stierf een langzame dood totdat ze in 1992 werd opgeheven.

De Wereldwinkel Borne was niet de eerste wereldwinkel. Die ontstond in Breukelen in 1969. Het was het gevolg van een oproep bij de UNCTAD-conferentie²⁾ in New Delhi in India in 1968. De UNCTAD was een vierjaarlijkse conferentie van de Verenigde Naties (VN) om de Derde Wereld bij een versnelde ontwikkeling te ondersteunen. In zekere zin waren de wereldwinkels dus ingebed in een wereldwijde beweging.

Veertig jaar verandering

Als je een map krijgt met 40, vaak uitgebreide, jaarverslagen is het een hele klus ze te doorvorsen. De constatering is dat de Wereldwinkel Borne een continue langzame verandering ondergaat op 2 wijzen. De eerste loopt parallel aan de technische ontwikkelingen i.v.m. de digitalisering van de maatschappij.

De tweede hangt samen aan de veranderende wereld, zoals bijv. de val van de muur in 1989. De

belangstelling voor ontwikkelingshulp is anno 2023 weggeëbd. Die voor milieu in eigen land fors toegenomen.

Als je Wikipedia raadpleegt onder UNCTAD (ontwikkelingshulp), hetgeen ik deed, zijn er van de UNCTAD conferenties van 1964 t/m 1983 en 2021 korte verslagen vermeld. Van de conferenties van 1987 t/m 2016 wordt alleen de datum en locatie gegeven. De belangstelling verflauwde.

De eerste 3 jaarverslagen van de wereldwinkel zijn gestencild op gerecycled papier. Af en toe kom je, bij de financiële verslagen, nog een stukje handgeschreven verslag tegen.

Daarna ontstaan er kopijwinkels. Een getypt exemplaar bracht je naar zo'n winkel die het vervolgens voor je kopieerde in het benodigde aantal exemplaren. Dit gebeurt vanaf 1985. De mooie prenten erin werden doorgaans op een bladzijde geplakt en daarna mee gekopieerd. In Borne stond de kopieerwinkel in de Hofstraat. Alles eerst in zwart-wit, later in kleur en opgemaakt met een PC. Als deze copyshop ophoudt te bestaan wordt er een in Hengelo gebruikt. De laatste jaarverslagen kunnen thuis uitgeprint worden.

De 40 jaar wereldwinkel kunnen in 4 perioden van ca. 10 jaar gekarakteriseerd worden.

Een rebelse meid.

Professionalisering.

Stabilisering.

Een oude broze dame.

Een rebelse meid.

Tegenwoordig start je geen bedrijf zonder behoorlijk bedrijfsplan. En er moet een startkapitaal zijn, bijv. een lening bij de bank die er heil in ziet.

In 1982 niets van dat alles. Er was een wil, een aantal enthousiaste mensen, min of meer politiek gedreven om een betere wereld te bouwen. Dat was het wel zo ongeveer. De verkoop moest eerlijker, de tussenhandel verdiende te veel aan de noeste

arbeid van de producenten en de kleine producenten werden vaak weggedrukt door multinationals.

Het streven van Wereldwinkel Borne werd duidelijk verwoord in het voorwoord van de eerste voorzitter in het jaarverslag van 1983.

Dit jaarverslag geeft weer hoe een groepje mensen van de Vereniging Wereldwinkel Borne heeft geprobeerd iets aan de gigantische problemen van deze wereld te veranderen.

We hebben dit gedaan door mensen uit de derde wereld te helpen. Mensen, aan wie fundamentele mensenrechten worden onthouden zoals voedsel, werk, huisvesting en gezondheidszorg. Door producten te verkopen van kleinschalige projecten uit de derde wereld werden hun noden enigszins verlicht. Maar omdat we de oorzaken van hun armoede en onrecht voor een groot deel in het rijke westen moeten zoeken, is het vooral noodzakelijk dat ons werk zich richt op de gang van zaken binnen onze eigen maatschappij."

Hoe kunnen we de derde wereld helpen, zolang we in oost en west nog zulke krankzinnige bedragen aan bewapening uitgeven?"

Hoe kunnen we de hongerigen helpen zolang we hier nog voedsel importeren dat ondervoede mensen uit de derde wereld voor ons verbouwen. Hoe kunnen we de arme kleine boeren uit El Salvador helpen zolang de grote koffiebranders in Nederland nog koffie kopen van grootgrondbezitters die een moorddadig regime in stand houden?"(Jan Bovenmars vz.)

Maar zonder geld geen kans van slagen. Met mooie woorden start je geen winkel. De initiatiefnemers vroegen om giften van donateurs. Verder maakte men zelf certificaten voor leningen. Een grote gift van een vrouwencongregatie hielp ook goed. En uiteraard was er de contributie van de leden.

Daarnaast behoefde men, bij de start, voor het pand aan de Hofstraat geen huur te betalen.

Bij de start worden 3 werkgroepen gevormd die behoorlijk zelfstandig aan het werk gaan: 1. De inkoopgroep; 2. De voorlichtings-/excursiegroep; 3. De etalagegroep.

In 1986 zijn het er al 7. Naast de 3 genoemde zijn er nog bijgekomen: een klussengroep; een foldergroep; een documentatiegroep en een groep in relatie tot de Raad van Kerken. In de loop van de tijd komen er groepen bij of gaan er van af.

Hieronder een greep van de activiteiten en manifestaties in 1983 en later. Hierdoor kan een indruk verkregen worden waar de wereldwinkel vrijwilligers zoal mee bezig waren.

1983. (23 activiteiten):

12 maart: Kledingsinzameling 'Mensen in Nood'.

30 april: Stand met producten op de markt.

20/23 mei: Stand op Pasar Mala (Indonesische markt in Evenementenhal aan de parallelweg (in hal van de voormalige Spanjaardsfabriek)³⁾.

19 October: Collecte voor Medisch Comité Angola.

1984: (20 activiteiten)

24 maart: Aartsbisshop Romero⁴⁾ herdenking (Romero vermoord door rechtse extremisten in 1980.)

30 april: Info- en producten stand op Koninginne-markt.

16 dec.: Actie voor Solidaridad.

1985: (28 activiteiten):

1-2 febr.: Manifestatie 'Twente verweven met de derde wereld'.

21 maart: Winkelstand met Fillippijns materiaal in de L.T.S. te Almelo.

26 okt.: start boycotactie Zuid Afrika.

30 okt.: folders rondgebracht in Vogelbuurt voor eigen koffieactie.

1989: (34 activiteiten)

16 febr.:Thema avond 'Zonne-energie en de Derde Wereld (in de eerste wereld had men het er nog niet over!)

20 april: Schoolbezoek Hooiberg. Wereldwinkel geeft voorlichting.

13 mei: Kraam in Hertme bij Pinksterviering v.d. Raad van Kerken.

12 okt: Thema avond verzorgd over thema 'Honger hoeft niet'.

21 dec: Stand met WW producten in Thij-college te Oldenzaal.

1993: (36 activiteiten)

7maart: Wereldvrouwendag, avond over wereldwinkel, verzorgd in Synagoge

4 juni: Max Havelaarkoffie geschonken voor winkelend publiek Plusmarkt Huls en bibliotheek.

21 nov: Manifestatie 'Afrika Anders' in de Bijenkorf.

Bovenstaande opsomming geeft een indruk over de reikwijdte qua onderwerpen en regiospreiding van de activiteiten van de Wereldwinkel Borne. Voor de goede orde moet vermeld worden dat ca. een derde van de activiteiten bestond uit vergaderingen van de medewerkers intern of het verbond waaraan men deelnam, bijvoorbeeld regio-overleg wereldwinkels in Twente. Maar, dat in acht nemend, kom je toch op ca. 2 activiteiten per maand voor de bevolking van Borne.

Bepaalde activiteiten komen jaarlijks terug, zoals de kledinginzameling voor 'Mensen in Nood' en natuurlijk de interkerkelijke kerkdienst van de Raad van Kerken in Hertme.

De inspanningen bleven landelijk niet onopgemerkt. Borne werd in die periode ook een regionaal distributiecentrum voor wereldwinkels in de regio. Waarschijnlijk ook omdat men over opslagruimte beschikte.

Een hoogtepunt in 1987 was het bezoek van de bekende Rigoberta Menchu aan Borne. De grote activiteiten van de wereldwinkel Borne maakte dat Borne uitgekozen werd door de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels (LVWW)⁵⁾ voor een lezing van haar in Twente. De in Guatemala geboren

inheemse Maya mensenrechtenactiviste moest, voor haar acties t.b.v. de oorspronkelijke bevolking, naar Mexico vluchten. In 1992 kreeg zij de Nobelprijs voor de Vrede. Interessant is nog dat zij ook lid was van de Club van Rome die in 1972 het bekende rapport 'Grenzen aan de Groei' uitbracht. Het contact, i.v.m. het bezoek, kwam tot stand via het contact dat Borne had met de hulporganisatie Solidaridad.

Professionalisering.

We situeren de tweede periode na ca. 10 jaar. De Wereldwinkel Borne is dan al lang verhuisd naar het pand aan de Grotestraat.⁶⁾

In de tweede periode worden de activiteiten minder en de interne zaken van de winkel relatief van meer belang. Landelijk nadert het aantal winkels de 400.

In Twente zijn inmiddels wereldwinkels in Almelo; Delden; Holten; Enschede; Haaksbergen; Goor; Hengelo; Tubbergen; Oldenzaal en Rijssen. De zorg voor de inkoop, verruiming van het assortiment artikelen namen in belang toe. Vaak in samenwerking met de andere regiowinkels. De afbouw van de bibliotheekfunctie was al ingezet. De voorlichting van de bevolking door uitleen van boeken over de Derde Wereld kwam nooit echt van de grond. Sommige uitgeleende boeken kwamen nooit terug. Je zou kunnen stellen dat de wat meer politieke tak van de wereldwinkel langzaam werd afgebouwd.

In 1995 komt het tot een landelijk keurmerk Fairtrade. Hiermee verdwijnt de Max Havelaarkoffie.⁷⁾ Maar Fair-trade⁸⁾ wordt het internationale keurmerk in Europa.

Acties van de wereldwinkel worden standaard aangekondigd in de kerkbladen, de Bornse Courant en de Twentse dagbladen.

Van de vermelde 24 activiteiten, vermeld in jaaroverzicht, in 1998 zijn er maar 4 gericht op de buitenwereld. In 2000 kom ik tot 7 van de 11. Maar er staat dan bij dat de diverse bestuurs- en werkgroepvergaderingen niet meer zijn opgenomen in het overzicht.

In 1996 komt het tot een nieuwe verhuizing. De Wereldwinkel krijgt een pand te huur aan de Stationsstraat 2a goed zichtbaar in het centrum en tegenover de R.K. Stefanuskerk.

Hoewel eerder een kerstpakkettenactie mislukt is, komt er een nieuwe werkgroep om kerstpakketten te promoten en verzorgen. Een aantal jaren is dit een goede bron van inkomsten. Eind jaren '90 betreft het tussen de 15 en 20 pakketten. De omzet bij levensmiddelen is ten naaste bij f 30.000, met minimale winst. De belangrijkste bron is

kunstnijverheid met een omzet van ca. f 60.000. De winst is daarbij ca. 15%. In 1997 viert men het 15-jarig bestaan met de manifestatie 'Handel met respect'. In 1998 lees ik in het *jaarverslag 'Het soepel laten draaien van de winkel was (afgelopen jaar) de belangrijkste activiteit*. De nieuwe Public Relations groep heeft 2 mooie quotes bedacht. "Geluk is te koop, wij verkopen dat in de wereldwinkel" en "Medemenselijkheid, kun je dat eten? Bij ons wel in de wereldwinkel Borne". Nogal pretentius, of ze gebruikt zijn?

Door uitbreiding van de delicatessenwinkel van de huurbaas de heer Tjhuis moet er weer verhuisd worden. Hij heeft begrip dat zo'n snelle verhuizing problematisch is voor de Wereldwinkel Borne en komt de winkel rigoureus tegemoet door een deel van de herinrichting voor zijn rekening te nemen en de eerste 3 jaar de huur structureel te verlagen.

In najaar 1999 wordt verhuisd naar het pand Nieuwe Kerkstraat 27 waar men ook nu nog gevestigd is. Wethouder Bram Donkers biedt bij opening een mooi verwijzingsbordje aan met "Wereldwinkel". Dit omdat de winkel niet echt aan de Nieuwe Kerkstraat ligt maar aan de oprit naar een parkeerplaats.

De feestelijke opening van het nieuwe pand wordt verricht door de heer Iman Pituduh directeur van een in- en verkoop organisatie van Indonesische producten. Het geheel werd opgevrolijkt door de Indonesische gamalanmuziekgroep Wijaya Kusuma. Voor de jeugd is er een poppenkastvoorstelling. Het batig saldo in 1999 is f 12.500 maar wat geflatteerd omdat daarin ook de giften opgenomen zijn.

Stabilisatie.

Begin van de nieuwe eeuw gaat het goed met de kerstpakkettenactie. De omzet stijgt met 50%. Landelijk komt er, Europees breed, een Wereldwinkeldag. Er wordt ook onderzoek gedaan met discussie onder de medewerkers om tot een aanpassing van het assortiment artikelen te komen dat beter aansluit bij de vraag van het publiek.

De LVWW pleit voor een uniforme aanpak van de winkels. Met enig gestribbel gaat men deels akkoord. De angst is dat het eigen karakter verloren gaat. Maar belangrijker is het feit dat er grote investeringen nodig zijn. Zijn die niet strijdig met de doelstelling van de wereldwinkel? Er wordt een nieuwe kassa in gebruik genomen, door digitalisering noodzakelijk. Zonder giften wordt er € 1253 overgehouden in 2001.

Het aantal vrijwilligers is zorgelijk. Daarom doet het bestuur een beroep op de BVB (Bureau Vrijwilligers Borne). Nadeel, zijn de zo gevonden vrijwilligers wel ideëel gebonden aan de doelstelling? Uiteindelijk blijft het aantal vrijwilligers stabiel tussen de 35 en 40.

In 2002 viert men het 20 jarig bestaan. Dit wordt gevierd met een bezoek en feest in AZC Markelo⁹⁾. In 2003 ontstaat er een nieuwe discussie over de

landelijke aanpak van de LVWW. De medewerkers besluiten dat de eigen inbreng belangrijker is dan de eenheidsworst die voorgesteld is. De visie van de LVWW wordt, niet alleen door Borne, verworpen. De LVWW komt daarna met een nieuwe visie 'Eenheid door verscheidenheid'.

De omzet stijgt met ca. € 2000 naar bijna € 19.000 (f 42.000). Het batig saldo, zonder giften is bijna € 7000. Een bijna ongekennde weelde. Bijkomend nadeel is dat de omzet zo sterk gestegen is dat de wereldwinkel BTW-plichtig wordt.

In de jaarverslagen wordt er niet bij stilgestaan, maar denkbaar is dat de goede economische vooruitzichten in die jaren, er mede oorzaak van zijn. In 2004 verandert de wereldwinkel van structuur. De werkgroepen PR en voorlichting worden samengevoegd. De inkoopgroep wordt in een aantal subgroepen verdeeld. Met eigen verantwoordelijkheid voor de inkoop. Ook wordt een eigen website opgestart. Minder leuk is dat de winkelomzet met 11% terug loopt. De verkoop van kerstpakketten loopt eveneens terug.

Herinrichting van het pand volgt in 2005. De winkel krijgt een mooie zandkleur. De heropening wordt

toeleggen op voorlichting met de 'Draagvlak Alliantie'. De ondersteuning van de wereldwinkels wordt overgenomen door het nieuwe FairSupport gelinkt aan Fairtrade.

Het bestuur van Wereldwinkel Borne splitst zich in een DB en AB. Men neemt deel aan 'Het Beste van Borne', het Afrika Festival, de Melbuul'n dagen. Daar waar de Wereldwinkel Borne in de beginjaren zelf het initiatief nam van alles te organiseren springt men nu in op verzoek van wat andere organisaties ondernemen.

In 2007 viert men het 25 jarig bestaan met een eigen manifestatie "25 jaar Wereldwinkel". Er worden veel organisaties uitgenodigd, die vaak een speciaal project in de Derde Wereld ondersteunen, om zich op de jubileummanifestatie van de Wereldwinkel Borne te presenteren.

In de jaarverslagen komen steeds vaker presentaties van nieuwe medewerkers voor om hun indrukken weer te geven die zij ervaren bij het werk in de Wereldwinkel Borne. In 2008 kom ik zo'n beschrijving tegen van de in Borne bekende zuster Josephine. Als je deze vergelijkt met het voorwoord in het eerste jaarverslag zie je een totaal andere toon. Deels is dat natuurlijk afhankelijk van de persoon, maar het is ook een voorbeeld van accentverschuiving in de wereldwinkel.

'Bij mijn diensten in de Wereldwinkel ben ik vaak onder de indruk van het multiculturele en multireligieuze dat onze winkel uitstraalt. De vele Boeddha's hebben bij veel kijkers en kopers de aandacht. Engelen met wijd uitgeslagen vleugels zijn "in". Wierook van allerlei geuren en geurtjes kunnen toch een sfeertje brengen! Ook de symboliek van de vele beeldjes, die gekocht kunnen worden, spreekt erg aan. De Tibetaanse klankschalen zijn in vele maten te zien en in de verschillende tonen te horen. Met dit alles draagt de winkel ook iets spiritueels uit en dat is wat veel klanten zoeken. Wat mijzelf aangaat: 'Ik vind het altijd heel bijzonder om met de klanten in gesprek te gaan over wat hen werkelijk interesseert. Boeiend en inspirerend om in deze winkel je diensten te mogen verlenen.'

Zuster Josephine is in ieder geval oecumenisch breder georiënteerd dan alleen op het Christendom. Overigens presenteren de wereldwinkels zich landelijk al een poos, op verzoek van de LVWW, onder de noemer cadeauwinkel. In 1982 leek de winkel meer op een actiecentrum.

**VOOR DE KOFFIE
VAN DE
WERELDWINKEL**

**ZIJN ALLEEN DE
BONEN GEPLUKT**

NIET DE PLUKKERS

Loesje

POSTBUS 1045
6801 BA ARNHEM

verricht door wethouder Bram Donkers. Voorzitter Marjan Wegter-Fischer zegt bij de heropening: *"We zijn blij met de fleurige, eigentijdse winkel die we nu hebben en zijn dankbaar voor al het extra werk dat door onze medewerkers en ook door vrijwilligers van buiten de vereniging is verzet".*

De LVWW stopt met verkoopondersteuning en gaat zich, met andere ontwikkelingsorganisaties,

Een oude broze dame.

In 2009 is er voor het eerst sinds jaren een negatief resultaat. En dat ondanks een opleving van de kerstpakkettenactie. De ledenbijdrage en donaties vullen nog net het tekort aan.

Interessant is wat de voorzitter Saskia Govaert schrijft in het jaarverslag.

"Inmiddels maakt de Wereldwinkel deel uit van de gevestigde orde. Een gevaarlijke positie omdat je dan het gevaar loopt tevreden achterover te leunen

i.p.v. te blijven nadenken over en blijven werken aan verbeteringen". Voorlichting, P.R. en activiteiten worden samengevoegd tot een werkgroep. (Al eerder waren P.R. en voorlichting samengevoegd, maar kennelijk later weer gesplitst.)

De activiteiten voor 'Borne Fairtrade gemeente' worden weer opgestart.¹⁰⁾

Interessant is de mededeling dat een voorlichtingsavond werd afgelast omdat de vereniging¹¹⁾ werd opgeheven. Bekend is dat het verenigingsleven in zijn algemeen onder druk komt te staan vanwege het gebrek aan nieuwe bestuursleden. Hierbij dus een eerste signaal.

De Zwanenhof¹²⁾ zal voortaan ook wereldwinkel producten verkopen. Dat doet de omzet toenemen maar de omzet van de winkel neemt met 4% af. Het verlies kan niet meer geheel gecompenseerd worden uit donaties en de ledenbijdrage. Ook zijn de meeste nieuwe leden anders gemotiveerd dan de leden van het eerste decennium.

De jaren na 2010 gaat de omzet steeds structureel achteruit. Ook de omzet van de kerstpakkettenactie neemt structureel af.

In 2011 vindt er een statutenwijziging plaats. Door de leeftijdsgrens voor bestuursleden af te schaffen is men voorlopig uit de brand met het zoeken naar nieuwe bestuursleden. De oude garde rouleert met af en toe een nieuwkomer. In 2013 krijgt de wereldwinkel bezoek uit Nepal van zilversmid Dambar. Hij genas in Nederland na behandeling voor TBC. Ook komt er een einde aan de samenwerking met de LVWW.

Omzet verloop in enkele jaren in procenten van het startjaar 2010

2010 100%

2012 99%

2015 76%

2018 71%

2020 64%

In 2014 wordt Borne eindelijk Fairtrade gemeente, maar blijkt ook dat de Wereldwinkel Borne steeds meer in zwaar weer verkeert. Er wordt meer online gewinkeld. Een terugloop in de omzet in 10 jaar van 30%. In 2020 is de terugloop waarschijnlijk mede door de coronacrisis veroorzaakt. Maar de inflatie van de 10 jaar is echter niet in deze cijfers verwerkt. Gelukkig was er in 2022 een opleving in de omzet die weer op 90% van 2010 uitkwam. Het jaarverslag van 2022 maakt melding van veel bezoekers uit de regio aan de Wereldwinkel Borne, omdat andere wereldwinkelvestigingen in de regio, bijv. Almelo, Hengelo en Oldenzaal inmiddels zijn opgeheven.

Borne maakt sinds kort deel uit van het Platform Wereldwinkel.nu. Ook hier weer een vorm van dirigisme waar ook de LVWW aan leed. Na aanvankelijk enthousiasme is dat wat bekoeld. Positief is wel dat dit Platform zich inzet voor duurzame ontwikkeling. De Wereldwinkel Borne steunt wel het crowdfunding platform PlusPlus.

PlusPlus ondersteunt met leningen het midden- en kleinbedrijf in ontwikkelingslanden. Die bedrijven zijn vaak de motor van de plaatselijke en regionale economie.

Of de omzetopleving van 2022 blijvend is, is de vraag? In een recent gesprek in najaar 2023 met Harmen Govaert, de huidige penningmeester, vertelde deze mij dat de Wereldwinkel Borne op zijn reserves inteert. De terugloop kan deels toegeschreven worden op het conto van de Wereldwinkel Borne zelf, omdat in veel supermarkten nu ook Fairtrade producten verkocht worden. Zelf kocht ik 2 hemden met het Fairtrade logo bij de ALDI.

Momenteel is Culemborg voor Wereldwinkel Borne het belangrijkste inkoopcentrum. Niet alleen is Fairtrade daar gevestigd, ook zijn er tal van zaken die keramiek en kunstproducten uit de Derde Wereld importeren.

In 2015 worden de huiskleuren aangepast. Ze worden lichter. Er wordt ingezet op 'geluk en liefde'. Ook komt er een gezamenlijke werkgroep VIEP (Verkoop, Inkoop, Etalage, P.R.) Maar het hielp de terugloop van de verkoop niet. De algemene terugloop wordt mede geweten aan de opkomst van de webshops. Maar de algemene belangstelling voor de Derde Wereld neemt ook af. Milieu in eigen land krijgt steeds meer accent.

Het onafhankelijke Fairtrade Borne (de organisatie die ontstaan is uit de Wereldwinkel Borne) en die zich inzet om van Borne een Fairtrade gemeente te maken organiseert nog wel een project 'Eerlijke handel'. Er wordt breed ingezet op de voorlichting aan het basisonderwijs. Ook worden aangepaste lessen verzorgd voor de ROC's in Almelo en Hengelo. Deze oorspronkelijke activiteit is dus niet losgelaten en vergeten. *"Het blijkt meerwaarde te hebben om, naast geschenken die men in de Wereldwinkel koopt, informatie te hebben over het land van herkomst."* Zo lees ik in het betreffende jaarverslag.

In het jaarverslag van 2017 wordt nog weergegeven wat de piekverkoopdagen in de winkel zijn. Het betreft de traditionele feestdagen in Borne en Nederland m.u.v. de 'Vaderdag'.

Slot

Bij het voorwoord in het jaarverslag van het jubileumjaar 2022 zijn er grote zorgen. Voorzitter Gerda Remmers en penningmeester Gerrie Bonekamp, inmiddels op leeftijd, willen hun functies overdragen. Gerdy Bekhuis is niet herkiesbaar. Is er opvolging? *"WIJ ZIJN DAN OOK DRINGEND OP ZOEK NAAR BESTUURSLEDEN, MET NAME EEN VOORZITTER EN EEN PENNINGMEESTER!!"* zo schrijft voorzitter Gerda Remmers in het jaarverslag met kapitalen. Het probleem dat veel verenigingen hebben treft ook de Wereldwinkel Borne.

De eerste wereldwinkel uit Breukelen vierde haar 50-jarig bestaan in 2019. Maar alleen met wereldwinkelproducten redde ze het niet. Daarom verkoopt ze momenteel ook streekproducten. Een interessante ontwikkeling. Beide soorten producten bevinden zich in een nichemarkt. Van ver weg en nabij in één winkel.

In deze tijd dat milieu centraal staat en CO₂ een groot probleem is, is het ook zo dat de wereldwinkel natuurlijk zijn producten importeert uit de wereld met al zijn milieubelastende transporten. Uiteraard voor de wereldwinkels is dat slechts minimaal.

Of Wereldwinkel Borne in 2032 de 50 jaar haalt? Geen idee.

Noten:

¹⁾ Oorspronkelijk was het de bedoeling 2 artikelen te schrijven. Dit stond vermeld in 'Boorn & Boerschop' nr. 2 van 2022. Maar er was zoveel interessante informatie, inzonderheid t.a.v. de huisvesting bij de start in 1982, dat deel 2 nog gevolgd wordt door deel 3

²⁾ UNCTAD-conferenties (United Nations Conference on Trade & Development) zijn conferenties van de Verenigde Naties en worden om de 4 jaar gehouden sinds 1964.

³⁾ Na een aantal jaren, bij de afbraak van het Spanjaardscomplex, verhuist de Evenementenhal naar het industrieterrein in Noord Hengelo. Nu is ze al jaren afgebroken.

⁴⁾ Romero was een zeer geliefde bisschop in El Salvador die de zogenaamde bevrijdingstheologie (Zonde is geen

persoonlijk iets maar iets structureels in de maatschappij dat verkeerd zit.) aanhing en die toen opgang deed.

Romero is in 2015, tot grote vreugde van de bevolking van El Salvador, door Paus Franciscus zalig verklaard.

⁵⁾ Voortaan wordt alleen deze afkorting gebruikt.

⁶⁾ Zie deel 2 van deze serie.

⁷⁾ Max Havelaar, geschreven door Multatuli, is het bekendste boek uit de 19^e eeuw over o.a. de koloniale koffiehandel in het toenmalige Nederlands Indië, het huidige Indonesië. .

⁸⁾ Enige jaren geleden deed een onderzoekscollectief onderzoek naar een Fairtrade bloemenweker in Ethiopië. Daar was de handel (trade) misschien eerlijk (fair) maar was er met de kweek in de kassen op milieugebied van alles mis.

⁹⁾ AZC is een Asielzoekers Centrum.

¹⁰⁾ Voormalig voorzitter Riet Lindeboom liet mij weten dat dit geen Wereldwinkel Borne activiteit was. Wel kwam dit in het jaarverslag ter sprake. Het kan beschouwd worden als een onafhankelijke activiteit van leden van de Vereniging Wereldwinkel Borne.

¹¹⁾ De vereniging wordt niet genoemd. Mogelijk is dit de vereniging 'Het Gangetje' waar men in 1982 het pand in de Hofstraat mee deelde. Dit was een kleine vereniging van progressieve vrouwen vooral actief in de P.v.d.A.

¹²⁾ De Zwanenhof was oorspronkelijk een klooster. In 2010 was het een conferentiecentrum. Momenteel is het in gebruik als AZC, speciaal voor gevluchte Oekraïners.

Bij de foto van het uitje in 2013 van de medewerkers van de Wereldwinkel Borne aan de 'Inspiratieboerderij in de Hof van Twente' staan van links naar rechts en van onder naar boven: Voorste rij : Ans Wegter; Riet Hamelink; Egbert de Ruijter; Siny Panneman (blauwe jas); Annemarie Kristen (gastvrouw en boerin van de Inspiratieboerderij); Riet Lindeboom. Achter voorste rij: Wilma ten Hove (helemaal links); Marjan Wegter-Fischer; Christa de Ruijter (met blauwe jas); Gerdy Bekhuis; Greta Douwsma; (2 gezichten op achtergrond niet herkenbaar); Betty Ulkeman; Irene van Beekum (schuin achter Egbert) ; Gerda Remmers (achter Siny); Saskia Govaert; Gerda Middag; Rechts achter 'Onbekend' weer niet herkenbaar; Rita van Engeland (geheel rechts). De Inspiratieboerderij staat aan de Veldweg, eerste weg links (net over het viaduct over de autosnelweg) van de N742 richting Delden. De laatste jaren is er veel commotie over i.v.m. het plan er twee windmolens te plaatsen.

MARS

Architectuur

Mars Architectuur
Korte Wensinksweg 1
7622 LB Borne

Tel. 074 266 17 92
Fax 074 266 53 07

E-mail : info@marsarchitectuur.nl
Web-site: www.marsarchitectuur.nl

A r c h i t e c t u u r t o t i n d e t a i l

Hassink.

VERPAKKINGSDRUKWERK

PASSIE
VOOR
ZICHTBAARHEID

Autobedrijf Beune

Bij ons bedrijf, kunt u met alle merken auto's terecht voor een APK keuring, grote en kleine onderhoudsbeurten, reparaties, aircoservice, banden service, het uitlezen en oplossen van storingen, schadeherstel en laswerk.

Wij staan voor kwaliteit en goede zorg voor onze klanten tegen betaalbare tarieven.

Autobedrijf Beune Gildestraat 31 7622 AZ Borne 074-2664510

ALKOOF

INTERIEURS BV BORNE

Uw partner voor een sfeervol interieur!!!

Boxspring
Ledikanten
Matrassen

Vloeren
Raamdecoratie

**Hofstraat 23
7622 LL Borne
074-2662275
info@alkoof.nl**

avek
SINDS 1927

The original
**Boxspring
Ninety**

**Nu met
€550,-
voordeel!**

Je slaapt toch het liefst in je eigen Avek bed.

avek.nl

weghorst
keukens & tegels

DESIGN
INDUSTRIEEL
LANDELIJK
MODERN

UW THUISGEVOEL
BEGINT MET DE
PERFECTE KEUKEN

UW DROOMKEUKEN,
TEGEN
VERRASSENDE PRIJZEN

SHOWROOM MET RUIME KEUKENCOLLECTIE, APPARATUUR EN VLOEREN

Bezoek onze showroom:
GROTESTRAAT 25
7622 GA BORNE
074-277 24 41
INFO@WEGHORSTKEUKENS.NL
WWW.WEGHORSTKEUKENS.NL

in f

De Barrique

De Dorsmolen 1-6, 7623 HS Borne
T: 074 - 267 19 61 • www.debarrique.nl